

מדדים להערכת המעורבות הציבורית מבוססת-מחקר של חברי סגל אקדמי בישראל

מקרי בוחן: איכות הסביבה ובריאות הציבור

במסגרת: כוח אדם מדעי טכנולוגי

רינת קליין
ורד גלעד
ד"ר ציפי בוכניק

המועצה הלאומית
למחקר ופיתוח אזרחי
Israeli National Council for Civilian R&D

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

מדע וטכנולוגיה | 12/24

מדדים להערכת המעורבות הציבורית מבוססת-מחקר של חברי סגל אקדמי בישראל

מקרי בוחן: איכות הסביבה ובריאות הציבור

במסגרת: כוח אדם מדעי וטכנולוגי

רינת קליין

ורד גלעד

ד"ר ציפי בוכניק

מוגש למשרד המדע והטכנולוגיה,
המועצה הלאומית למו"פ

תוכן עניינים

5	תקציר מנהלים
8	1. הקדמה
8	2. מטרת המחקר
8	3. אוכלוסיית המחקר
9	4. תוכנית המחקר
10	5. מתודולוגיה
10	5.1. ראיונות חצי מובנים
10	5.1.1. תחום איכות הסביבה
11	5.1.2. תחום בריאות הציבור
11	5.1.3. תחום עבודה סוציאלית ורווחה חברתית
	5.2. שאלון 11
13	6. ניתוח ראיונות חצי מובנים
13	6.1. סוגי המעורבות הציבורית של חברי סגל מתחומי הידע הנבחרים
14	6.2. מוטיבציה ואופי העיסוק בדיסציפלינה
15	6.3. מדיניות המוסדות האקדמיים בנושא מעורבות ציבורית
18	6.4. השפעה על קידום וקריירה אקדמית של חברי.ות הסגל
20	6.5. דרכים אפשריות לעידוד מעורבות ציבורית ומניעת פגיעה בקריירה האקדמית
	6.6. מדדים כמותיים להערכת המעורבות הציבורית של חברי.ות סגל ושילובם בקריטריונים לקביעות, קידום ותגמול
23	7. ניתוח ממצאי השאלון
26	7.1. כללי
27	7.2. היקף המעורבות הציבורית בקרב המשיבים
28	7.3. חברי סגל אשר לא עוסקים או לא עסקו בעבר במעורבות ציבורית
29	7.4. חברי סגל אשר עוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית
31	7.4.1. מניעי המעורבות הציבורית
31	7.4.2. השפעת העיסוק במעורבות חברתית על הקריירה האקדמית
33	7.4.3. תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר
34	7.4.3.1. ארגונים ותפקידי ההנהלה שהמשיבים מילאו
34	7.4.3.2. הגופים הממשלתיים/הציבוריים להם יעצו המשיבים
35	7.4.3.3. הוועדות בישראל בהן השתתפו המשיבים
35	7.4.3.4. הוועדות הבינלאומיות בהן המשיבים השתתפו
36	7.4.3.5. חקיקה או תקינה שבגיבושן החוקרים היו מעורבים
36	7.4.3.6. ניירות עמדה או מסמכי מדיניות שבהכנתם השתתפו המשיבים

37.....	7.4.3.7. מיזמים לטובת הציבור בהם השתתפו המשיבים
37.....	7.4.3.8. פעילויות חינוכיות בהן השתתפו המשיבים
38.....	7.4.3.9. פעילות תקשורתית או הסברתית מתמשכת של המשיבים
39.....	7.4.3.10. פעילויות נוספות שציינו המשיבים כמעורבות ציבורית בתחום עיסוקם האקדמי
40.....	7.5. הצורך במדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית מבוססת מחקר ועידוד חברי סגל להשתתף בה
42.....	7.6. מדדים אפשריים להערכת מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי סגל
43.....	7.7. ניתוח הערות המשיבים
45.....	8. תובנות מרכזיות
46.....	9. צעדים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית במוסדות להשכלה גבוהה
46.....	9.1. גיבוש מדיניות ברורה והטמעתה
46.....	9.2. הרחבת ההזדמנויות למעורבות ציבורית
47.....	9.3. התמודדות עם חסמים ארגוניים ואישיים
47.....	9.4. מדדים להערכת מעורבות ציבורית (לבחירה ולהתאמה מוסדית)
51.....	נספח א': ממצאים מרכזיים מהמחקר "תרומה לחברה של חוקרים מתחום עבודה סוציאלית - וייס-גל, ע, גל, ג. (2017)"
53.....	נספח ב': שאלות לראיון חצי מובנה
54.....	נספח ג': שאלון לחברי סגל

רשימת איורים

- איור 1: תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי.ות הסגל האקדמי בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה.....13
- איור 2: תיאור סכמתי של התובנות מהראיונות החצי מובנים לגבי מדיניות המוסדות להשכלה גבוהה בישראל בנוגע למעורבות הציבורית מבוססת המחקר של חברי.ות הסגל האקדמי.....17
- איור 3: דרכים אפשריות לעידוד חברי וחברות סגל אקדמי לעסוק בפעילות ציבורית מבוססת מחקר.....20
- איור 4: אחוז המשיבים לפי שיוך למוסד אקדמי.....26
- איור 5: מספר המשיבים לפי שיוך פקולטי.....27
- איור 6: מספר חברי סגל העוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.....27
- איור 7: פרופיל של המשיבים שלא עוסקים ולא עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.....28
- איור 8: סיבות להימנעות מהעיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.....29
- איור 9: פרופיל המשיבים שעוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.....29
- איור 10: המוטיבציה לעיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.....31
- איור 11: השפעת העיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר על הקריירה האקדמית.....32
- איור 12: מידת ההסכמה של המשיבים לשאלון עם היגדים בנוגע למעורבות הציבורית של חברי.ות סגל במוסד האקדמי בו הם מועסקים.....33
- איור 13: תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר בהם עסקו משתתפי הסקר.....34
- איור 14: הצורך במדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית מבוססת מחקר במוסדות אקדמיים והצורך בעידוד חברי סגל.....40
- איור 15: מנגנונים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית של חברי סגל אקדמי.....41

רשימת טבלאות

- טבלה 1: הצעות למדדים להערכת מעורבות ציבורית של חברי סגל במענה לשאלון.....42

תקציר מנהלים

רקע ומטרות המחקר

המחקר עוסק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי סגל אקדמי במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, תוך בחינת תרומתם לחברה והאופן שבו פעילות זו משפיעה על הקריירה האקדמית שלהם. המחקר הנוכחי התמקד בחוקרים משני תחומים: בריאות הציבור ואיכות הסביבה. מטרת המחקר הייתה להציע מדדים להערכת המעורבות הציבורית של חברי הסגל ולבחון אפשרויות לשילוב היבט זה בקריטריונים לקידום ולתגמול מוסדי.

מתודולוגיה

המתודולוגיה ששימשה לביצוע המחקר כללה שילוב של ראיונות חצי מובנים עם חברי. סגל מובילים בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה ושל סקר מקוון שהופץ ל- 375 חברי. סגל 142 (38%) חברות ו- 233 חברי (62%) סגל בתחומים אלה משלושה מוסדות אקדמיים: אוניברסיטת חיפה, הטכניון ואוניברסיטת בן גוריון. ניתוח הנתונים כלל שיטות איכותניות וכמותיות. המענה לשאלון התקבל מ- 68 חברי. סגל 29 (43%) נשים, 38 (56%) גברים ו- 1 (1%) שהזדהה תה כ"אחר".

ממצאים מרכזיים

- היקף המעורבות הציבורית:** 54 משיבים, המהווים 79% מכלל משתתפי הסקר, עוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר, בעוד ש-21% (14 משיבים) אינם עוסקים או עסקו בכך.
- מניעים עיקריים:** הרצון לתרום לציבור (46 משיבים), תחושת שליחות אישית ומקצועית (45 משיבים) אמונה כי האוניברסיטאות הציבוריות בישראל צריכות לתרום לחברה ולסביבה (42 משיבים) ורצון להשפיע ולהוביל שינוי חברתי (39 משיבים).
- חסמים למעורבות ציבורית:** החסם המשמעותי ביותר שצינו המשיבים שלא עוסקים ולא עסקו בעבר במעורבות ציבורית הוא חוסר זמן ואחריו חוסר ידע או מיומנויות רלוונטיות.
- השפעה על הקריירה האקדמית:** מבין המשיבים העוסקים או שעסקו בעבר במעורבות ציבורית, 25 ציינו כי פעילות זו תרמה לקריירה האקדמית שלהם, בעיקר באמצעות חשיפה לנושאי מחקר חדשים ופיתוח שיתופי פעולה עם גורמים מחוץ לאקדמיה. עם זאת, רק 9 משיבים (13% מכלל העונים) סבורים כי מעורבות ציבורית מסייעת לקידום אקדמי, ורובם אינם מזהים הכרה מוסדית משמעותית לפעילות זו. מעורבות ציבורית כמעט אינה נתפסת כקריטריון בעל השפעה על קידום מקצועי, והנראות שלה בתוך המוסדות האקדמיים מוגבלת – הן ברמה המוסדית והן ברמת הפקולטה או המחלקה.
- המדיניות של המוסדות האקדמיים:** על פי התשובות, רוב המוסדות אינם מכירים באופן רשמי במעורבות ציבורית כחלק מההערכה הניתנת לחברי הסגל, ואינם מתמרצים פעילות זו בקידום מקצועי או בהפחתה של עומסי ההוראה שלהם.

צעדים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית (ברמת המוסדות)

1. גיבוש מדיניות והטמעתה

- הגדרה של מטרות וערכים המבליטים את החשיבות של פעילות ציבורית, ופרסום קווים מנחים בנוגע לשילובה במסלולי ההתפתחות האקדמיים של חברי.ות הסגל.
- בחינת האפשרות לשילוב המעורבות הציבורית כממד הנכלל בתהליכי ההערכה והקידום של חברי.ות סגל (למשל באמצעות סעיף המתייחס לכך בקורות החיים, מתן נקודות זכות בגין פעילות ציבורית).
- מינוי גוף או ועדה פנימיים לתיאום וקידום עשייה ציבורית, בדומה ל־ Office of Public Engagement (OPE) באוניברסיטת ממוריאל בקנדה.

2. הרחבת ההזדמנויות למעורבות ציבורית

- עידוד קורסים ופרויקטים משולבי קהילה, לרבות הכשרת סטודנטים לתארים מתקדמים במחקר יישומי המכוון לפתרון בעיות חברתיות וסביבתיות.
- הקצאת מענקים יעודים לפעילות בעלת תרומה ציבורית ומתן עדיפות למחקרים בעלי פוטנציאל השפעה על מדיניות או על החברה.
- חיזוק שיתופי הפעולה בין החוקרים למגזר הציבורי, לארגונים חברתיים ולגופים קהילתיים.

3. התמודדות עם חסמים ארגוניים ואישיים

- בחינת האפשרות להפחתת עומסי ההוראה והמשימות האדמיניסטרטיביות של חוקרים המעורבים באופן משמעותי בפעילות ציבורית.
- פיתוח סדנאות והכשרות המספקות מיומנויות נדרשות, כגון כתיבת ניירות עמדה והתנהלות מול מקבלי החלטות.
- עידוד תרבות הוקרה פנימית: הענקת פרסים, אזכורים בדיווחים רשמיים וחשיפה של העשייה הציבורית בפלטפורמות מוסדיות.

4. מדדים להערכת מעורבות ציבורית

- **יעוץ מקצועי ושיתוף פעולה עם מקבלי החלטות**: מספר חוות דעת, מספר ניירות עמדה, מספר ההופעות של חברת הסגל בוועדות ציבוריות ומספר הפרסים שקיבלו על תרומתם הציבורית.
- **השפעה ישירה על מדיניות ציבורית, חקיקה ורגולציה**: עדות לאימוץ ממצאי המחקר של חברת סגל בתהליכי חקיקה או שינוי רגולטורי.
- **הנגשת מדע ותרומה לקהילה**: מספר הרצאות לקהל הרחב, מספר כתבות במדיה פופולרית, שיתופי פעולה עם ארגוני חברה אזרחיים.
- **חינוך והדרכת סטודנטים**: שילוב הרכיב של מעורבות ציבורית בקורסים, בהנחיית מחקרים יישומיים ובהעברת קורסים לציבור הרחב.

יש צורך לבצע מעקב ואיסוף מבוסס מספרים של המעורבות הציבורית של חברי.ות סגל. מומלץ לכלול גם מדדים מבוססי הערכה איכותית-נרטיבית (כנהוג ב־ REF בבריטניה), שתאפשר העמקה והבנת עומק ההשפעה והתרומה החברתית-ציבורית של חברי.ות הסגל אשר לעיתים איננה ניתנת לכימות.

סיכום

המחקר מעלה כי מעורבות ציבורית של חברי.ות סגל תורמת לא רק לתחושת שליחות שלהם ולחיזוק הקשר בין האקדמיה לחברה, אלא גם להפריה הדדית בין המחקר לשדה היישומי. כדי לממש את הפוטנציאל הזה נדרש שינוי עומק, שבמסגרתו המוסדות האקדמיים יפתחו ויטמיעו מדיניות פנים-אקדמית התומכת במעורבות ציבורית של חברי.ות הסגל ויכירו בה כתורמת לקריירה האקדמית שלהם. צעדים אלה יכללו הכשרה ייעודית למעורבות חברתית, הרחבה של הקריטריונים לקידום אקדמי כך שיכללו מעורבות ציבורים של חברי.ות הסגל ושילוב מדדים כמותיים ואיכותניים להערכת המעורבות החברתית של חברי.ות הסגל – עשויים לאפשר ואף להניע חברי סגל להשקיע יותר בפעילות שיש להן השפעה ניכרת על התוויית מדיניות מבוססת-מחקר ושהינן בעלות תרומה לרווחת הציבור בישראל.

1. הקדמה

באופן מסורתי "העברת ידע" מהאקדמיה התמקדה בהיבטים התעשייתיים-עסקיים ובהתאם חברות ליישום ידע שהוקמו במוסדות האקדמיים עסקו למעשה במסחור ידע. בשנים האחרונות גוברת ההכרה שהשגשוג של מדינה ושל חברה מודרנית תלוי גם בהיבטים נוספים שמהווים הרחבה של המושג "העברת ידע" כך שיכלול גם ידע מבוסס מחקר אשר אינו בר-מסחור המועבר מהאקדמיה לחברה בצורות שונות.

ניתן להגדיר **מעורבות ציבורית מבוססת מחקר (Research-driven public engagement)** כשיתוף פעולה מכוון בין חברי סגל אקדמי לבין הקהילה הרחבה, במטרה לשתף, ליישם וליצור ידע מקצועי לטובת הציבור ולהשפיע על מדיניות של מקבלי ההחלטות. מעורבות זו יכולה ללווה צורות שונות, כגון ייעוץ מדיניות, השתתפות בוועדות חוץ-אקדמיות בתחום המומחיות, פרויקטים מחקרניים מבוססי-קהילה, הרצאות פומביות ושיתופי פעולה עם ארגונים לא-אקדמיים¹.

על רקע זה ביצע מוסד שמואל נאמן עבור המולמו"פ מחקר שיציג תמונת מצב עדכנית המתארת ומנתחת את המעורבות של חוקרים באוניברסיטאות בהעברת ידע לציבור (להלן - מעורבות ציבורית מבוססת מחקר) ויציע מדדים אפשריים להערכת פעילות זו.

בשנת 2023, ביצע מוסד שמואל נאמן סקירה של ממצאי המחקר בעולם ושל הפרקטיקות הקיימות במספר מדינות לאפיון, מדידה ועידוד העברת ידע מהאקדמיה לטובת הציבור והחברה.

2. מטרת המחקר

מטרת המחקר בשנה הנוכחית הייתה לספק דוגמאות על מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חוקרים וחוקרות במוסדות להשכלה גבוהה בישראל בתחומי ידע נבחרים ולהציע מדדים אפשריים להערכת מעורבות זו. התחומים שנבחרו לשנה זו הם **בריאות הציבור ואיכות הסביבה**, בהם קיימת פעילות ענפה לטובת הציבור, מתוך כוונה לבחון כיצד מבוצעת ונמדדת תרומה חברתית של חברי סגל בשני תחומים אלה.

3. אוכלוסיית המחקר

על מנת לקבל תמונה מקיפה של מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי.ות סגל אקדמי בשני תחומי ידע אלה, אוכלוסיית המחקר כללה:

- חברי.ות סגל מובילים.ות מהאקדמיה ומחוצה לה בשני תחומי הידע של בריאות הציבור ואיכות הסביבה משלושה מוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטת בן גוריון, הטכניון ואוניברסיטת חיפה.
- כלל חברי.ות סגל משלושה מוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטת בן גוריון, הטכניון ואוניברסיטת חיפה, אשר עוסקים במחקר בתחום בריאות הציבור ואיכות הסביבה.

¹ Calice MN, Beets B, Bao L, Scheufele DA, Freiling I, Brossard D, Feinstein NW, Heisler L, Tangen T, Handelsman J. [Public engagement: Faculty lived experiences and perspectives underscore barriers and a changing culture in academia](#). PLoS One. 2022 Jun 15;17(6):e0269949

4. תוכנית המחקר

המחקר כלל איסוף מידע מפרסומים ומאתרי האינטרנט של המוסדות האקדמיים, ביצוע ראיונות ושאלון מחקר.

שלב א'

- **מיפוי:** נבנה מאגר של חוקרים.ות מובילים.ות בתחומי בריאות הציבור וסביבה בשלושה מוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטת בן גוריון, הטכניון ואוניברסיטת חיפה.
- **ראיונות חצי-מובנים:** נערכו ראיונות חצי מובנים עם חוקרים.ות מובילים.ות בתחומים הנבחרים בנוגע למעורבות הציבורית מבוססת המחקר שלהם והמדיניות הנהוגה במוסד בנושא של העידוד, התיעוד והתמרוץ הניתן במוסד לפעילות זו.
- **תובנות מהמחקר שבוצע בנושא מעורבות חברתית בתחום עבודה סוציאלית:** נערך ראיון עם פרופ' ג'וני גל ובחינת תובנות מהדו"ח המחקר שביצע אשר בחן את המעורבות הציבורית של חברי.ות סגל בתחום עבודה סוציאלית.²

שלב ב'

- **סקר מעורבות ציבורית מבוססת מחקר:** על סמך התובנות שהתקבלו מהראיונות החצי מובנים, נבנה שאלון אשר נשלח לכל חברי.ות הסגל בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה.
- **ניתוח תוצאות:** הנתונים שנאספו נותחו באמצעות שיטות סטטיסטיות כמותיות ואיכותניות, על מנת ליצור תמונת מצב מקיפה של המעורבות החברתית של החוקרים בתחומים אלה. לאור הממצאים הוצעו מדדים מתאימים להערכת פעילות זו בישראל, הן מתוך סקירת הספרות שבוצעה במסגרת עבודה זו בשנה א' של המחקר והן מתוך ממצאי המחקר בשנה זו.

² וייס-גל, ע., גל, ג. (2017). אקדמיה, עבודה סוציאלית ומדיניות חברתית: מה ניתן ללמוד מחברי סגל המעורבים בתהליכי עיצוב מדיניות חברתית? Social Security (Hebrew Edition) / ביטחון סוציאלי, 118-85, 101.

5. מתודולוגיה

המחקר הנוכחי נערך בשיטה משולבת (Mixed Methods), הכוללת שימוש בכלים כמותיים ואיכותניים להפקת תמונה מקיפה של המעורבות הציבורית של חברי. סגל והגורמים המשפיעים עליה בשני התחומים של בריאות הציבור ואיכות הסביבה. גישה זו דומה לזו שתוארה במחקר של Memorial University's Office of Public Engagement (2024)³, אשר בו נעשה ם שילוב של שאלונים מקוונים וראיונות עומק אישיים.

5.1. ראיונות חצי מובנים

מתוך מאגר של חוקרים.ות מובילים.ות בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה בשלושה מוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטת בן גוריון, הטכניון ואוניברסיטת חיפה, נבחרו בשיטת כדור שלג חברי וחברות סגל לראיונות חצי מובנים.

5.1.1. תחום איכות הסביבה

נערכו 10 ראיונות חצי מובנים עם חברי.ות סגל מובילים.ות מהמוסדות הבאים:

הטכניון

- ✓ פרופ' יורם שיפטן - ראש מרכז המחקר לתחבורה חכמה
- ✓ פרופ' קרל מרטנס - ראש תחום פיתוח מרחבי במוסד נאמן ודיקן הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים
- ✓ פרופ' דניאל אורנשטיין - ארכיטקטורה ובינוי ערים

אוניברסיטת בן גוריון

- ✓ פרופ' ירון זיו - המחלקה למדעי החיים
- ✓ פרופ' אבנר גרוס - המחלקה למדעי הסביבה

אוניברסיטת חיפה

- ✓ פרופ' אופירה איילון - ראש תחום סביבה במוסד נאמן, חברת סגל בבית הספר למדעי הסביבה וראש המרכז לחקר משאבי טבע וסביבה באוניברסיטת חיפה
- ✓ פרופ' דבורה שמואלי - מחלקה לגיאוגרפיה ולימודי סביבה

מכון וייצמן

- ✓ פרופ' רון מילוא - פקולטה לביוכימיה

אוניברסיטת תל אביב

- ✓ פרופ' נגה קורנפלד-שור - מדענית ראשית במשרד לאיכות הסביבה וחברת סגל בבית הספר לזואולוגיה ובבית ספר סגול למדעי המוח באוניברסיטת תל אביב
- ✓ פרופ' תמר דיין - בית הספר לזואולוגיה

³ Cominelli, S., Rorke, K., & Borba, V. (2024). [The academic impact of public engagement: Exploring how public engagement affects the careers of faculty members at Memorial University](#). Memorial University's Office of Public Engagement (OPE).

5.1.2. תחום בריאות הציבור

נערכו 6 ראיונות חצי מובנים עם חברי.ות סגל מובילים.ות מהמוסדות הבאים:

הטכניון

- ✓ **ד"ר ענת פליגלמן** - ראש תחום בריאות במוסד נאמן, עמיתת הוראה בפקולטה ללימודים הומניסטיים
- ✓ **פרופ' יאיר גולדברג** - פקולטה למדעי הנתונים וההחלטות

אוניברסיטת בן גוריון

- ✓ **פרופ' נדב דוידוביץ'** - ראש ביה"ס לבריאות הציבור

אוניברסיטת חיפה

- ✓ **פרופ' איסי (ישראל) דורון** - דיקן הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות
- ✓ **פרופ' שירה זילבר שגיא** - ראשת בית הספר לבריאות הציבור
- ✓ **פרופ' אפרת שדמי** - הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות

5.1.3. תחום עבודה סוציאלית ורווחה חברתית

אוניברסיטה העברית

- ✓ **פרופ' ג'וני גל**, מבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

5.2. שאלון

מתוך התובנות שהתקבלו מהראיונות החצי מובנים, גובש שאלון שהופץ ל- **375 חברי.ות סגל (142) (38%) חברות ו- 233 חברי (62%) סגל** בתחום איכות הסביבה ובריאות הציבור במוסדות הנבחרים [נספח ג']. השאלון נשלח לחברי סגל שעוסקים בתחומים אלה בשלושה מוסדות אקדמיים - הטכניון, אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בן גוריון, לפי הפירוט הבא:

אוניברסיטת חיפה

- הפקולטה למדעי רווחה ובריאות
- הפקולטה למדעי הטבע
- ביה"ס למדעי הסביבה

אוניברסיטת בן גוריון

- הפקולטה למדעי הבריאות
- הפקולטה למדעי הטבע
- הפקולטה למדעי הרוח והחברה - המחלקה למדעי הסביבה, גאו-אינפורמטיקה ותכנון ערים

הטכניון

- פקולטה להנדסה אזרחית וסביבתית - הנדסה סביבתית
- פקולטה להנדסה כימית - קיימות: סביבה, מים, ואנרגיה
- פקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים - קיימות: סביבה, מים, ואנרגיה
- חברי סגל נבחרים מפקולטות ל: הנדסת מכונות, הנדסת ביוטכנולוגיה ומזון, כימיה, ביולוגיה ורפואה - לפי ציון נושא סביבה / בריאות הציבור כחלק מנושאי המחקר

מתוך 375 חבריות הסגל שאליהם נשלח השאלון, **223** הם חבריות סגל השייכים **לתחום איכות הסביבה** (40 נשים (18%) ו- 183 גברים (82%)) ו- **152** הם חבריות סגל השייכים **לתחום בריאות הציבור** (102 נשים (67%) ו- 50 גברים (33%)).

בתחום איכות הסביבה 132 (59%) מכהנים כחבריות סגל חבריות סגל בטכניון, 48 (22%) באוניברסיטת חיפה ו- 43 באוניברסיטת בן גוריון.

בתחום בריאות הציבור 92 (61%) חבריות סגל מכהנים באוניברסיטת חיפה ו- 60 (39%) באוניברסיטת בן גוריון.

6. ניתוח ראיונות חצי מובנים

על בסיס הראיונות שנערכו בוצע ניתוח איכותני אגרגטיבי לפי נושאים.

6.1. סוגי המעורבות הציבורית של חברי סגל מתחומי הידע

הנבחרים

מתוך הראיונות שנערכו ניתן היה לחלק את הפעילות הציבורית מבוססת המחקר של חברי.ות הסגל האקדמי בתחומי איכות הסביבה ובריאות הציבור למספר תחומים עיקריים (ראו איור מס' 1).

איור 1: תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי.ות הסגל האקדמי בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה

דוגמאות: מנכ"ל החברה להגנת הטבע, מנכ"ל עמותת "תחבורה היום ומחר", יו"ר איגוד רופאי בריאות הציבור	הנהלה וייעוץ בארגונים רשמיים ועמותות
דוגמאות: מדענית ראשית של משרד ממשלתי, חבר קבינט המומחים של הקורונה, חברת מועצת העיר	חברות בוועדות וגופים ממשלתיים ובינלאומיים
דוגמאות: פודקאסטים והרצאות לקהל הרחב, מפגשים עם תלמידים, כתיבת מאמרי דעה וספרות פופולרית	פעילות חינוכית והסברתית
דוגמאות: מעורבות בתהליכי קידום חקיקה לטובת בריאות הציבור, חוות דעת לבג"צ בסוגיית הנגישות	השתתפות בוועדות ופעילות בנושא חקיקה
דוגמאות: מעורבות במרפאה הפתוחה של רופאים לזכויות אדם, מעורבות במיזם "קהילה הולכת" בנושא טיפול באשפה	מיזמים ציבוריים לטובת הקהילה

6.2. מוטיבציה ואופי העיסוק בדיסציפלינה

מתוך הראיונות עולה כי המוטיבציה של החוקרים.ות נובעת בעיקר מתוך:

- ✓ תחושת שליחות אישית ומקצועית
- ✓ רצון להשפיע ולהוביל שינוי חברתי
- ✓ דאגה לעתיד הדורות הבאים ושימוש בידע ובמומחיות לטובת הציבור
- ✓ אמונה שהאוניברסיטאות הציבוריות בישראל צריכות לתרום לחברה ולסביבה

עם זאת נמצאו גם מוטיבציות ייחודיות לתחומי הדעת הספציפיים של חברי.ות הסגל שרואיינו.

➤ מתוך הראיונות עם חברי.ות סגל מתחום איכות הסביבה עולה כי המוטיבציה שלהם.ן נובעת גם מתוך **השאיפה לשמור על משאבי הטבע ואיכות הסביבה**

➤ מתוך הראיונות עם חברי.ות סגל מתחום בריאות הציבור ניתן לציין את **החובה שהם.ן חשים.ות לקדם מדיניות שקשורה לפערים בבריאות ולאוכלוסיות מוחלשות**

"המוטיבציה היא מוטיבציה פנימית וחיצונית. פנימית - כי בפקולטה שלנו אנשים שמראש בחרו את הפקולטה כי איכפת להם מהתחומים האלה... מוטיבציה חיצונית - אתה חלק מהמערכת שדורשת ממך וחלק מהתרבות הארגונית שמקרינה שזה מה שמצופה ממך."

"בעצם אני לא עוסק רק בחינוך במובן האקדמי אלא גם במובן ציבורי יותר. אני חושב שזה תורם לציבור ולסביבה וזה אחד הדברים שמניעים אותי."

"זה יישמע מאוד מתייפף, אבל זו תפיסת החיים שלי. אין טעם בעבודה שלא עושה טוב לחברה, זאת אומרת, אם העבודה שלך היא לא משהו עם תרומה ממשית, מוחשית אז זה לא שווה בעיניי את הזמן ואת האנרגיות. אני באמת מאמינה שצריך לפעול לקידום של דברים אמיתיים."

"...אני חושבת שהראייה שלי נותנת לי איזשהו יתרון מבחינת ההבנה של הסוגיות המקצועיות גם בהיבטים קליניים וגם בהיבטים של המיצוב של המקצוע, התפקוד שלו בתוך מערכת הבריאות..."

"שליחות ציבורית, מתוך אמונה שזה הדבר הנכון, שזה המקום שבו אני יכול לתרום, שזה הזמן לעשות את זה."

"מה שמייחד את ביה"ס לבריאות הציבור שלנו ואני חושבת שגם בבתי הספר לבריאות הציבור אחרים בארץ שבניגוד לסקטורים אחרים באקדמיה, כמו מדעי הרוח למשל, העבודה שלנו תמיד מחוברת לשטח."

"אני תמיד אומרת לדוקטורנטים אם אתה עושה דוקטורט בשביל להיות דוקטור ולא מפרסם אף מחקר הדוקטורט שלך, זה לא שווה כלום בעיני זה ממש מרגיז אותי. זה ממש מעצבן אותי. אם השקעת 5 או 6 שנים ולא תרמת כלום לחברה אז הדוקטורט שלך לא שווה כלום. חייב לתת משהו בחזרה. השקיעו בכך. תתן תתרום לידע, תתרום למחקר, תתרום לחוקר הבא, שיהיה לו רעיונות יותר טובים, תתרום לזה שהמאמר שלך ישב בנייר עמדה שייקדם משהו חברתי. בעיני עשייה אמיתית זה עשייה שיש לה איזושהי תרומה מוחשית לחברה."

6.3. מדיניות המוסדות האקדמיים בנושא מעורבות ציבורית

מתוך הראיונות עולה כי ברוב המוסדות האקדמיים בישראל אין מדיניות רשמית בנוגע למעורבות ציבורית סגל כגון איזכור מפורש של פעילות זו בחזון המוסד, חובת עסוק במעורבות ציבורית כלשהי, חובת דיווח בקורות חיים, משקל קבוע שניתן בועדות הקידום וכו'.

מתוך הראיונות מסתמן כי גישת המוסדות כלפי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי.ות הסגל תלויה בעיקר בערכים המקודמים על ידי ההנהלה, כאשר במוסדות בהם הנהלת המוסד רואה את המעורבות הציבורית כנושא המקדם את המוסד, קיימת גישה חיובית יותר כלפי חברי סגל העוסקים בפעילות זו, לעומת מוסדות אחרים. עם זאת, גם במוסדות בהם הגישה כלפי מעורבות הציבורית של חברי.ות סגל אקדמי חיובית יותר וברורה יותר, פעילות זו אינה מתוגמלת או זוכה לעידוד ברמה המוסדית.

"... זה לא משהו קבוע אלא דברים פרסונליים. אם בן אדם בא ואומר אני רוצה לעשות את זה ויש לו תקציב אז הדברים זזים. הדברים האלה הם לא ממוסדים זה מאוד ספורדי ולכן גם אין המשכיות".

בשלוש השנים האחרונות יש רצון שהסגל יצא החוצה ויתעסק בדברים שעשינו כל השנים. הם מחפשים קורסים שיוצאים החוצה ודברים שאנחנו עשינו כל הזמן. יש בהחלט מדיניות שמעודדת זאת, במסגרת האקדמית אבל גם בשיחות פתוחות כמו "שיחה על הבר" ודברים כאלה

"...לפני כמה שנים הגיעה הנהלה חדשה לאוניברסיטה שהבינה את העניין הזה של סביבה. היא גם הבינה את זה מתוך תועלת, כי גם סטודנטים מהעולם מראים דוחות מצפון אמריקה שסטודנטים הולכים לאוניברסיטאות שאכפת להן מסביבה, בעיקר סטודנטים שיש להם מודעות... האם זה בא לידי ביטוי? נראה לי שעדיין איש סגל צעיר או אשת סגל צעירה שיגידו שהשתתפו בשתי סדנאות בנושא קיימות ושינוי אקלים והיו בהקשר הזה בחו"ל לספר על האוניברסיטה, זה יראה כבזבז זמן".

"...אבל בן גוריון היא מקום הרבה יותר חתרני, במרכאות. אני חושב שאם הייתי במוסד אחר לא הייתי עושה את זה, כי שם האווירה היא יותר שמרנית והיה לי הרבה הרבה יותר קשה לעשות את הפעילות הזאת, בטח בשלבים מוקדמים של הקריירה... אז בן גוריון באמת מאפשרת איזשהי קלילות, ומשהו אחר שזה בהרבה תחומים. יש שם יותר פעילות ציבורית בכל מיני מחלקות אחרות שאין במקומות אחרים, אז זה יאמר לזכותה אוניברסיטה שהיא מעודדת ויותר מאוניברסיטאות אחרות".

"יש תחושה שמאוד מעודדים את זה וזה מאוד מוערך. אם מישהו עושה משהו, אז מוציאים הודעה שמעריכים אותו על המעורבות. יש תפוצה פקולטית".

בנוסף, מתוך הראיונות עולה, כי גם במוסדות אשר דורשים הצגת פעילות ציבורית כלשהי בקורות החיים המוגשים לוועדות הקידום, אין למעשה התחשבות בפעילות זו במהלך הדיונים והמשקל ניתן לקריטריונים אחרים כמו מצוינות אקדמית ומצוינות בהוראה. עם זאת, נראה כי ברמה הפקולטית / מחלקתית קיים שוני בהתייחסות למעורבות ציבורית מבוססת מחקר. בתחומים שנבדקו - איכות הסביבה ובעיקר בבריאות הציבור, יש ציפייה מחברי סגל לעסוק בנושא כחלק מדרישות הפרופסיה.

בוועדות קידום, לדעתי זה מאוד תלוי במי שיושב בוועדה. יש עוד בעיה בכך שהתקצוב של היחידות באוניברסיטה לא מתייחס בכלל למעורבות חברתית. התקצוב מבוסס על מספר תלמידים ועל מענקים, וזה בעצם מה שמניע את החוקרים. במשכורת זה כבר קצת נכנס, אבל מבחינת ראשי בתי ספר, דיקאנים וראשי מחלקות, זה פשוט לא קיים בתקצוב הנוכחי ולא נלקח בחשבון.

...בגדול בוועדות מינויים פקולטיות שיושב בראשן דיקן הוא ייקבע את הטון. ועדת מינויים עליונה שיושב בראשה רקטור אז הרקטור יקבע את הטון. אז אני חושבת שבלי מדיניות מוצהרת זה מאוד מאוד תלוי במי שיושב בראש... יש רקטורים שיגידו בסדר הוא פרסם מאמר וחצי אבל שימו לב איזה עבודה נפלאה הוא עושה ומגדיל את שם האוניברסיטה...

"אני חושב שצריכה להיות מדיניות. זה חשוב, לכן אני עוסק בזה. אני מאמין בזה. אני חושב שזו השליחות שלנו, זה הדרך שלנו כאקדמיה להיות מגדל האור ולא מגדל השן, אבל אני לא רואה שזה הכיוון הכללי".

"כרגע אני לא רואה שהאקדמיה שמה לה כמטרה את הדבר הזה. זאת אומרת, אין מטרה של מעורבות חברתית ולכן כל עוד זה לא חלק מהמטרה המוצהרת, זה לא קיים כי זה לא ידורג בשום דרך".

"בועדת הקביעות - לא... הקריטריונים הם אך ורק מחקרים, אבל אחרי שהבן אדם קיבל קביעות זה כן קריטריון וכן בודקים את זה לקידום בדרגות, וכן, זה שיקול שבא לידי ביטוי. אגב, זה לא רק שאני דורש את זה, אלא גם השופטים החיצוניים מסתכלים על זה, גם ועדת מינויים. זאת אומרת, זה בהחלט קריטריון שבוחנים אותו או מסתכלים עליו ומציפים אותו, בטח בפקולטה שלנו כמדיניות..."

"... זה פשוט קצת שקוף לאקדמיה. זה סל שלם של פעילויות שאין לו רובריקה מאוד ספציפית. היא כן מצוינת. פורמלית אם הייתי חברה באיזה שהיא ועדה ממשלתית, אז זה מצוין בקורות החיים וכן בקידום לפרופסור ופרופסור מן המניין מסתכלים על מעורבות."

מתוך הראיונות נמצא, כי אין מוסד אקדמי שבו קיים איסוף נתונים מסודר של הפעילות הציבורית מבוססת המחקר של חברי.ות הסגל, לא ברמה המוסדית ולא ברמה הפקולטית/מחלקתית.

איור 2: תיאור סכמתי של התובנות מהראיונות החצי מובנים לגבי מדיניות המוסדות להשכלה גבוהה בישראל בנוגע למעורבות הציבורית מבוססת המחקר של חברי.ות הסגל האקדמי

6.4. השפעה על קידום וקריירה אקדמית של חברי.ות הסגל

רוב המרואיינים ציינו כי המעורבות הציבורית של חברי.ות הסגל האקדמי עלולה להשפיע לשלילה על הקריירה האקדמית שלהם, בעיקר בתחילת הדרך. לטענתם, דיונים המתקיימים בוועדות הקידום ברוב המוסדות מתמקדים בעיקר בקריטריונים המעידים על המצוינות אקדמית, כגון ציטוטים ופרסומים בכתבי עת מובילים. למרות שחלק מהמוסדות דורשים דיווח על הפעילות הציבורית בקורות החיים, פעילות זאת לא נלקחת בחשבון אלא במקרים נדירים. בתחילת הקריירה, חברי.ות סגל מתרכזים במחקר ובפרסום מאמרים אקדמיים ועיסוק בפעילות ציבורית עלול לבוא על חשבון זמן מחקר. כתוצאה מכך, הדבר עלול לעכב את עמידתם בקריטריונים למצוינות אקדמית, הנדרשים לקבלת קביעות ולהתקדמות בדרגות האקדמיות.

"נדחה לי הקידום ... הייתי צריכה ללמד הרבה יותר."

"אני חושבת שבתחילת הדרך זה יותר קשה. בתחילת הדרך, בגלל שאין לזה הכרה וזה בא על חשבון... זה באמת איזשהי החלטה פנימית, עם השלכות שצריך לקחת אותן בחשבון כי הרבה יותר קשה לייצר פרסומים. בתחילת הדרך יכולתי לכתוב 3 מאמרים בשנה, לקח זמן עד שהגעתי ל-10 מאמרים בשנה."

"הגעתי כבר לפרופסור מן המניין, אני לא צריך לדאוג, אבל זה לקח יותר זמן, הרבה יותר זמן."

"אני בסך הכל חושבת שהתקדמות שלי הייתה בסדר גמור, אני שמחה בהתקדמות האקדמית שלי, אבל יכול להיות שהיא הייתה יותר קצרה אם הייתי בוחרת להיות הרבה יותר ממוקדת."

"הרבה אנשים שאכפת להם משלמים את המחיר. אם את או אתה לא נמצאים במקום הנכון באקדמיה עם החברים הנכונים, אז לא מסתכלים על זה בעין טובה... אז לא רק שלא מקבלים על זה תגמול, אלא זה בא עם מחיר."

"... צעירים שאין להם קביעות, חשים מאוד מבוהלים ומאוימים לעסוק בנושאים מסוימים."

בתוך המחלקה אתה רואה אחרים שעושים את זה. אתה לא היחיד שעושה את זה פתאום וזה כן בטוח מעודד בעיקר כחוקר צעיר שמן הסתם עסוק בפרסום מאמרים. אם הייתי במחלקה לגיאולוגיה ששם הייתי אמור להיות באופן טבעי כנראה לא היה לי אומץ לעשות את זה לדעתי, עד שאני לא מקבל קביעות. אני חושב שהייתי מרגיש שאומרים לי שזה לא מה שאנחנו מחפשים.

ברמה שאפילו אמרו לי לקראת הקביעות - בקורות חיים אל תכתוב את הדברים האלה, או תכתוב נורא קצר. תקטין את זה כי אחרת זה יראה התעסקת יותר מדי לא במחקר.

...ואנשים ממש היו אומרים לי, גם לפעמים פה ושם בעקצה קטנה - וואי, מאיפה יש לך זמן לעשות את זה? אני כל היום חוקרת... כאילו אתה מבזבז

"אם אתה עושה תרומה לקהילה זה נחמד, זה יכול להיכתב בקורות חיים אבל לא לקדם אותך בשום דרך".

"התחושה הכללית היא אתם צריכים לעשות את העבודה שלכם. אתם רוצים לעשות עוד דברים מהצד זה עניינכם. זה לא מעניין אף אחד אם רוצים לפתוח חברת סטארט אפ, אתם רוצים לעבוד יום בשבוע בהייטק, אתם רוצים לתרום לציבור? אין בעיה, אתם בסוף צריכים לייצר את המאמרים שלכם"

"אם עמדת בקריטריונים אתה מקבל תוספת קטנה. זה לא על ההצלחה, זה איזושהו בונוס קטן למשכורת. זה חלק מהסכמי השכר באקדמיה. אחד מהקריטריונים הוא גם התרומה החברתית, ולכן אני מציינת את זה. זה לא שאם היית פעיל חברתית מובטחת לך עליית שכר. זה לא קריטריון לקידומים. כדי להתקדם באקדמיה אתה צריך להיות חוקר טוב. אז זה לא יביא לך קידום. יכול להיות שזה יתמוך בדרך שבה יסתכלו על התיק שלך התרומה שלך. אבל זה לא מה שיביא לך את הקידום. אתה צריך מחקר."

"לאקדמיה יש הגדרה של מוסד מחקרי. אם מישהו מקדיש את כל זמנו למעורבות חברתית, אז הוא כנראה לא במקצוע הנכון. הוא צריך כנראה לעבוד בארגון שכל עיסוקו תרומה חברתית, אז צריך למצוא כחבר סגל את הבאלנס הנכון. אבל להגיד שזה פוגע? ממש לא זה מאוד מוערך וזה מאוד חיובי. אתה כן צריך להשאיר לך זמן לעיסוק מחקרי וללמד סטודנטים ולהנחות סטודנטים, כי זה בסוף המהות של האקדמיה."

על אף ההשפעה השלילית אותה ציינו המרואיינים על הקידום, למעורבות ציבורית עשויה להיות השפעה חיובית על הקריירה המקצועית של הסגל האקדמי. חשיפה לנושאים חדשים, יצירת קשרים, שת"פ עם גורמים מקצועיים בתעשייה ובמגזר הציבורי, יצירת שם בתחום וגיוס סטודנטים, הם רק חלק מהסיבות שצוינו ככאלה המעשירות את תחומי המחקר ומשפיעות לטובה על הקריירה המקצועית של חברי.ות הסגל המעורבים בפעילות ציבורית מחוץ לכותלי האקדמיה.

"...אני חושבת שבגלל שהצלחתי ללוות אותם גם בתוצרים. מחקרים גם בפרסומים וגם בזכייה במענקים וגם בהנחיית דוקטורנטים, אז זה היה בסדר."

"יש המון דברים שאני עושה, שלא יוצא מזה אחרי זה שום דבר. לפעמים אני מצליח להכניס חלק מהדברים שאני עושה בחברה האזרחית לתוך העולם האקדמי לחקור ולכתוב עליהם מאמרים ואז הם חוזרים בעצמם לחברה האזרחית זה מאוד עוזר."

"יש לי המון מאמרים מהקורונה אז המאמרים כן תורמים לקידום כי זה המחקר שלי אז זה מצוין, אבל זה לא שהתרומה לקהילה נחשבת לצורך קידום"

6.5. דרכים אפשריות לעידוד מעורבות ציבורית ומניעת פגיעה

בקריירה האקדמית

רוב המרואיינים הסכימו כי קיים צורך לעודד חברות סגל אקדמי לעסוק יותר בפעילות ציבורית מבוססת מחקר. את ההצעות של המרואיינים ניתן לחלק לארבעה תחומים עיקריים: הקמת מנגנוני תגמול רשמיים, מובנים וברורים מטעם המוסדות; שינוי בהתייחסות למעורבות הציבורית כך שיהווה קריטריון לקידום; הטמעת מודלים הקיימים בחו"ל כחלק מהדרישות של הקרנות המממנות מחקר ופיתוח תרבות אקדמית תומכת, שתכיר בחשיבות המעורבות הציבורית בתוך המוסדות ותיצור שיח חיובי בנושא.

איור 3: דרכים אפשריות לעידוד חברי וחברות סגל אקדמי לעסוק בפעילות ציבורית מבוססת מחקר

הקמת מנגנוני תגמול: ליצור מנגנונים רשמיים המתגמלים תרומות חברתיות	
☐	תקציבים ייעודיים (מענקים, תוספות שכר)
☐	פרסים
☐	הקלות בדרישות הוראה או מתן זמן נוסף לפעילויות חברתיות
שינוי קריטריונים לקידום	
☐	לכלול משקל לתרומה חברתית ומחקרים בעלי השפעה מקומית (כמו הכרה בפרסומים מקומיים)
☐	ליצור קריטריונים גמישים ולא קשיחים (בדגש על מדדים איכותיים ולא כמותיים)
הטמעת מודלים קיימים בחו"ל - סעיפים המדרגים את המעורבות החברתית	
☐	דוגמת NSF (בארה"ב), Economic and Social Research Council (ESRC) UK, Horizon Europe
פיתוח תרבות אקדמית תומכת	
☐	לציין הישגים בתחום זה במדיה החברתית, בפרסומים של המוסד האקדמי ופרסים

"... אם היו אומרים לי טוב - אתה עושה פעילות ציבורית? אז אתה יכול ללמד 4 שעות פחות כי אתה עושה את הדבר הזה... אבל זה בכלל לא בכיוון. את כל הפעילות החברתית שלי אני אפילו לא כותב בקורות חיים לדרגה הבאה או ממש בקטן, כי זה לא נספר. לא נחשב לכלום. זה חבל מאוד... זה משהו שאני חושב שחובה שיתן לך איזה שהם קריטריונים או נקודות..."

"...כשאתה ראש מחלקה, אתה מקבל גם משכורת נוספת וגם חובות ההוראה יורדות ומלא דברים. ואם אתה עושה פעילות ציבורית? שום דבר לא יורד. למה? הרי גם האוניברסיטה נהנית מזה כי השם של החוקר נשמע בחדשות או ברדיו ונותן פרסום חיובי למוסד. אני חושב שזה נכס לאוניברסיטה... אם היו מורידים לי מחויבות כמו ההוראה או השתתפות בועדת הדוקטורט או ועדות פנימיות אחרות זה היה בדיוק הדבר שאני צריך, והייתי ממשיך לפעול בלב שלם..."

"יש מיליון דברים שיכולים לעשות בכל תחום כדי לתרום לחברה. אז כן, אתה לא חייב להקדיש לזה 50% מהזמן שלך, אבל נראה לי שזה בהחלט אפשרות לבחור במסלול הזה שמאפשר להוריד 4 נקודות לימוד, 4 שעות הוראה בשנה כדי לעסוק בדברים למען החברה..."

"מצד אחד מאנשי סגל מחפשים את הקידום באמצעות המאמרים שלהם, אבל מאוד מאוד קשה לפרסם מאמרים שהם case studies של ישראל, כי זה לא

מעניין אף אחד. ואז נוצר פה הדיסוננס הזה בין זה שאתה רוצה לפתור את הבעיות שלך כאן בבית ובין זה שזה לא נותן לך אפשרות לפרסם את זה."

"אולי ניתן לבנות תשתיות ותמיכות מוסדיות שיביאו את החוקרים לעסוק בזה, כמו לדוגמה לתמרץ את המעורבות החברתית דרך מענקים או פרסים למיזמים חברתיים."

"אני חושב שפרסים או הכרה ציבורית על תרומה חברתית יכולים לשמש כעידוד. זה לא צריך להיות קריטריון לקידום, אלא משהו שמחמיא ומעורר מוטיבציה."

"אנחנו נותנים כל שנה ברמת הפקולטה פרס למרצה או המרצה מצטיינת בתחום המעורבות יש לנו פרס פקולטי שכל שנה אנחנו מעניקים אותו ויש תחרות יוצא קול קורא ואנשים מציגים את המועמדות שלהם. יש את ועדה למעורבות חברתית שבחרת את הפרס כספי של 5000 ש"ח בתקציב המחקר שלהם. זה ברמת הפקולטה לא ברמת המוסד. פרס כזה ברמת המוסד יכול לעודד אנשים."

"עניין של תרבות ואקלים ארגוני. אנשים בסופו של דבר מתנהגים בהתאם למה שרואים של מה שקורה סביבם. אם אנשים נמצאים בארגון שמה שהם רואים מסביב זה שאנשים שספונים במעבדות שלהם ועדיין מקודמים ומתוגמלים בלי שהם תורמים לקהילה בכלל, אם אנשים שנמצאים סביבך ותורמים לחברה, אבל הפעילות הזאת היא בלתי נראית ולא זוכה להכרה ולהוקרה ולתגמול אז הם לא יעשו את זה."

התפיסה האידיאולוגיה שלי היא שמעורבות חברתית (community engagement) היא חלק בלתי נפרד מהמושג מצויניות אקדמית וחלק מהחובה האתית הבסיסית שלנו, כחוקרים, בתפקיד שלנו כאנשי האקדמיה.

"אני חושב שמה שיכול לעזור זה גם אולי לעודד דרך מענקי ISF או משהו כזה, אולי בתנאים של המחקר."

"אני חושש שעדיין יש דיסוננס בין מה שהעולם הולך אליו, לבין מה שוועדות מינויים מסתכלות עליו. הן עדיין שואלות על פרסומים, גיוס כספים לקרנות יוקרתיות וכדומה. אני לא מזלזל בזה, זה צריך להיות, אבל אין מה שנקרא "ברודר אימפקט" כמו בארה"ב, שם חברי סגל צריכים להראות איזו פעילות הם עשו ומה הם מתכוונים לעשות לטובת הציבור (למשל ב- NSF)."

"אם בתוך ISF או BSF היה צריך להראות פעילות ציבורית לקבלת קביעות, היינו רואים יותר פעילות כזאת."

"נכון לעכשיו במענקי NSF חייבים להקדיש חלק מהתקציב למעורבות חברתית ולהסביר מה האימפקט החברתי שתעשי. אם ISF יכניסו משהו כזה זה יהיה מדהים."

למשל, בהרוארד, אם חברי סגל עושים תפקיד ציבורי אז משאירים אותם באוניברסיטה באותם תנאים. זאת אומרת, חבר או חברת סגל ממשיכים להיות מועסקים באוניברסיטה, וזה הרבה יותר טוב כי הם פחות נתונים ללחצים. הם לא עובדים של משרד ממשלתי, ויכולים לפעול לפי האמת המדעית שלהם ולהגיד את מה שהם באמת חושבים, מבלי להיות חלק מהסגל של המשרד.

ברור לחלוטין שלפחות נכון להיום, בהיררכיה של הקריטריונים אם אתה תפרסם מאמר ב-Nature המשקל שתקבל יהיה שונה לגמרי מאשר אם תיתן הרצאה בבית חולים סיעודי, אבל אתה לא פטור מלתת הרצאה בבית אבות סיעודי רק בגלל שכתבת מאמר ב-Nature. וזה שנתת את הרצאה בבית אבות סיעודי לא אומר שאתה לא צריך לפרסם ב-Nature אבל זה לא או זה או זה.

הייתי שמח אם במל"ג היו מגדירים את מעורבות החברתית כחלק ממציונות אקדמית. אני הייתי שמח שבנוהל קידומים ומינויים זה יופיע... צריך לתת דוגמא וצריך להיות לעודד את המעורבות החברתית ברמה של מדיניות פורמלית.

"האקדמיה בישראל חייבת לעשות שיפט כדי לתגבר את היכולת של החוקרים לעשות אימפקט. אבל המטרה צריכה להיות להוביל לאימפקט לשיפור החברה בתחומים השונים: תעסוקה, חינוך, סביבה, חברה, אחרת אין הצדקה לאקדמיה, ואם זה חלק ממה שבזכותו, לטובתו אנחנו קיימים, אז זה חייב להיות בתוך המבנים של התקצוב כי יש נתק, התקצוב של האוניברסיטאות מודל מל"ג ות"ת הוא להוראה ומחקר ולכן הקידום של חברי הסגל תמיד יהיה מושפע מהתקצוב אין, אין, אין דרך אחרת לאוניברסיטה לשרוד."

6.6. מדדים כמותיים להערכת המעורבות הציבורית של חברי.ות סגל ושילובם בקריטריונים לקביעות, קידום ותגמול

חלק מהמראיינים ציינו כי אין צורך לשנות את הקריטריונים לקידום ולשלב בהם את הפעילות הציבורית של חברי.ות הסגל בשל חשש שתהיה בכך פגיעה במצוינות אקדמית או מעורבות ציבורית שטחית ולא אוטנטית. עם זאת, רוב המראיינים ציינו כי ניתן לתת משקל גדול יותר למעורבות ציבורית מבלי לפגוע במצוינות האקדמית.

המראיינים ציינו מספר מדדים כאפשריים להערכה כמותית ושילובם בקריטריונים לקידום:

- השתתפות בוועדות ציבוריות או גופים ציבוריים
- השתתפות במיזמים ציבוריים
- פאנלים ציבוריים, תערוכות או הרצאות לקהל הרחב
- העברת קורסים ללא תשלום לציבור הרחב
- פרסומים פופולריים שקשורים לפעילות מחקרית של חבר הסגל
- מפגשים עם תלמידים

לגבי שילוב של מדדים כמותיים בקריטריונים לקידום, רוב המראיינים לא גיבשו עמדה לגבי הדרך הנכונה לשילובם וציינו כי יש להפעיל צוותי חשיבה על מנת לגבש מדדים אלה ולהטמיע אותם בדרך הנכונה ביותר. עם זאת, חלקם הציעו:

- להפעילם כקריטריון נוסף, תוך שמירה על הקריטריונים האקדמיים המרכזיים כמו פרסומים מדעיים והישגים מחקרניים
- להתמקד במדידה איכותית ולא רק במדידה כמותית
- להפעיל גמישות בהערכת מדדים (למשל להימנע מהתייחסות לממוצע של אימפקט פקטור של כתב עת ולעודד פרסום בירחונים מקומיים)
- להיזהר משימוש בקריטריונים קשיחים שעלולים להניע לפעילויות שטחיות או לא אותנטיות
- לתת משקל לכל פעילות לפי פוטנציאל האימפקט
- להכיר בתרומות חברתיות במסגרת המוסד מבלי לשנות את הקריטריונים הקיימים לקידום אקדמי

"זו אחת הבעיות בקידומים, כי קל מאוד למדוד מאמרים, סטודנטים, וציטוטים, ולכן זה מה שקובע יותר. חושב שהטמעה של ניקוד פורמלי לפעילות הציבורית יכולה לעזור אם כי יש שונות גדולה בין פקולטות, כמו הנדסה ומדעי הרוח, ורפואה ובריאות הציבור. במדעי הרוח זה יכול להיות יותר מסובך כי יש נושאים שהם פוליטיים."

"...לתת לזה איזשהו מדד. ממש להתייחס לזה כחלק אפילו איזשהי חובה כמו שפירסום מאמרים, קבלת גרנטים והנחיית סטודנטים היא חובה. לתת לזה נוכחות כחלק ממשוה שאתה חייב לעשות כדי להתקדם."

"קודם כל שתעשה משהו. חלק מהדרך יכולה להיות החובה להראות שעשית לפחות משהו... אם אתה בוועד מנהל של זה ומדבר מדי פעם בתקשורת, הולך לבתי ספר ומרצה לוועדי עובדים. שיהיו רכיבים מסוימים בלי למדוד מספרית... ואם יש לך יותר אז יותר טוב רק שלא יהיה אפס. אפשר להגדיר למשל חובה של 3 פעילויות ציבוריות בשנה בין אם זה הרצאה לתיכון, שיחה עם עיתונאי או ישיבה בוועד כלשהו."

"למשל:

הרצאות בהתנדבות לציבור - לפרט אם בשנה האחרונה נתת ההרצאות בהתנדבות לקהל שהיא לא סטודנטים או אקדמי.
פעילות בהתנדבות בוועד מנהל של ארגון חברתי.
התנדבות בוועדה ציבורית לקידום מדיניות.

הופעה בכנסת

הופעה בפני גוף ציבורי במסגרת יום עיון לייצור מדיניות.

אין שום בעיה לעצב קריטריונים מדידים בתחום מעורבות חברתית. זה לגמרי זה לא לא בדיוני."

"אני חושב שצריך להיזהר מאוד עם זה, כי זה יכול לגרום לכך שבמקום שיהיה אכפת להם מהפעילות החברתית, הם פשוט יעשו את זה בשביל הקרדיט."

"אני חושבת שלא צריך להמציא את הגלגל. לכל מדד היו יתרונות וחסרונות. אז זה לא מאוד משנה איזה מודל יאמץ. יש מודלים קיימים יש את המודל של ה - Times higher education מודד בתחומים של ה-SDG ב-17 תחומים שהוגדרו ע"י האו"ם."

"אפשר לתרגם את זה שוב, כמו שמציבים מטרות לקדם את המדע, מתרגמים את זה לכמות מספרית של פרסומים, ואז מדייקים את זה באיזשהו משקל מסוים, באיזשהי קטגוריה מסוימת ובאחוז מסוים, אז גם בתחומים שהם בקטגוריות שונות של השפעה חברתית, אני בטוחה שאפשר למצוא להם איזה שהם נוסחאות ומשקלות, ואז זה גם יהיה עוד זרוע, זאת אומרת, אם יש לנו את הזרוע של הוראה רוצים לראות את סקרי הוראה שלנו מסתכלים כמובן פרסומים וגרנטים והנחיית סטודנטים, אז תהיה באופן קצת יותר מובנה ורישומי גם זרוע של פעילות חברתית אקדמית..."

כל שנה האוניברסיטה מגישה דוח לדירוג הבינלאומי בתחום הקיימות ו-SDG. אז חלק גדול מהתרומה והפעילויות בתחום הקידום הקיימות ו-SDG הוא בעצם פעילויות שמשלבות מעורבות חברתית. אז אנחנו כל שנה מגישים דיווחים על הפעילות שלנו במסגרת הדיווח הזה.

אנחנו ספציפית בפקולטה בשנה שעברה הוצאנו חוברת בה כל חוג נותן דוגמה לפעילות של מעורבות חברתית ופרסמנו אותה ברמה הפקולטית.

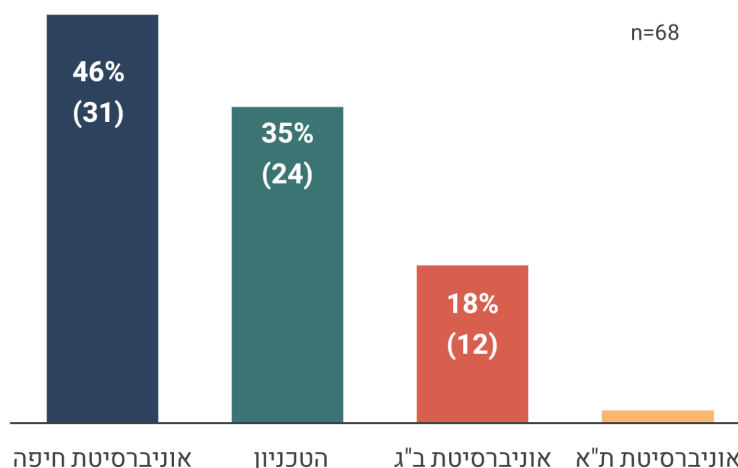
גם לגבי מעורבות חברתית - גם אם אתה חוקר מעולה, אתה לא תהיה פטור ממעורבות חברתית, אז יכול להיות שמתאים לך להופיע בכנסת ופחות נוח לך לתת הרצאה לציבור הרחב. יש דרכים אחרות לתרגם ולתרום לקהילה ולחברה ולחלוק איתה. ברור שאנשים יכולים לעשות את זה בדרכים שונות, אבל אתה לא יכול להיות פטור מהגילוי החובה שלך למעורבות חברתית רק בגלל שאתה חוקר מצויין.

7. ניתוח ממצאי השאלון

7.1. כללי:

השאלון נשלח במערכת מקוונת הנקראת Lime ל- 375 חבריות סגל כמפורט בפרק המתודולוגיה של דוח זה. התקבל מענה מ- 106 חבריות סגל שהשיבו בצורה חלקית או מלאה על השאלון. מתוך 106 משיבים, 68 שאלונים נמצאו כתקינים⁴. סך אחוז המשיבים עמד על 28.3%, כאשר אחוז השאלונים התקינים עמד על 18.1%.

איור 4: אחוז המשיבים לפי שיוך למוסד אקדמי

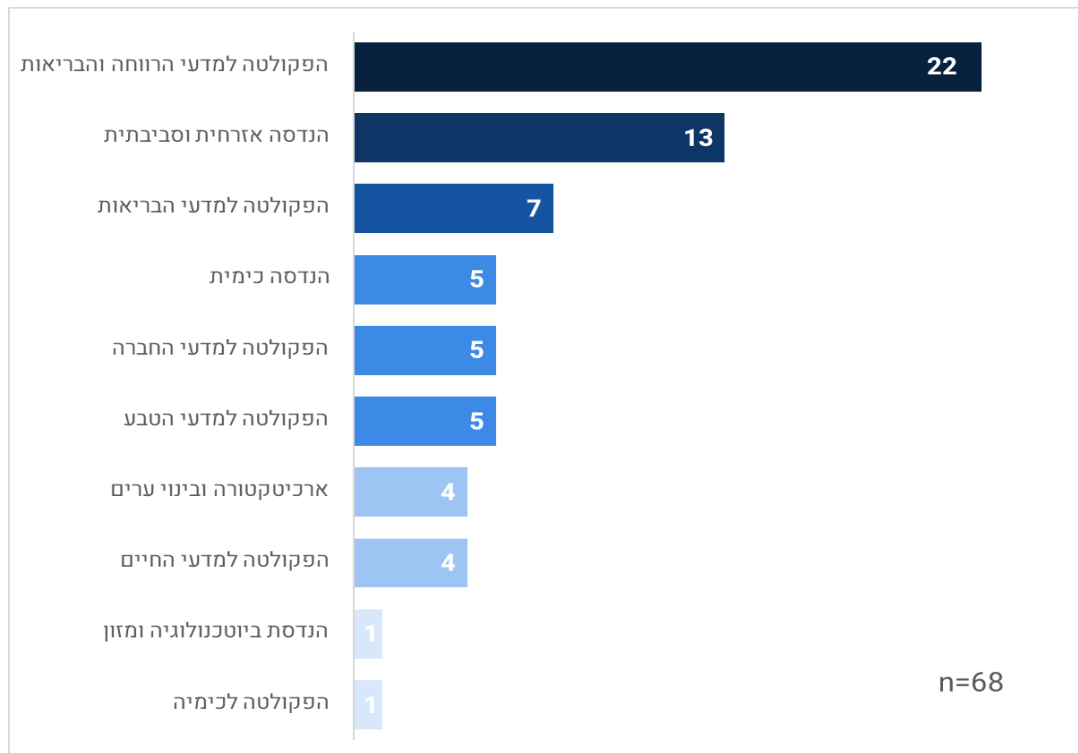

38 מהמשיבים (56%) לשאלון הזדהו נשים, 29 (43%) כגברים ומשיבה 1 כ"אחר". מבחינת שיוך מוסדי, 31 מהמשיבים (46%) מכהנים כחברי סגל באוניברסיטת חיפה, 24 (35%) בטכניון, ו-12 (18%) באוניברסיטת בן גוריון.

בפילוח לפי פקולטות, השיעור הגבוה ביותר של המשיבים (33%, 22 משיבים) הגיע מהפקולטה למדעי הרווחה והבריאות באוניברסיטת חיפה. 13 משיבים (19%) מהפקולטה להנדסה אזרחית וסביבתית בטכניון, ו-7 (10%) מהפקולטה למדעי הבריאות באוניברסיטת בן-גוריון. בנוסף, 5 משיבים הגיעו מכל אחת מהפקולטות הבאות: הנדסה כימית, מדעי החברה ומדעי הטבע. 4 משיבים הגיעו מכל אחת מהפקולטות לארכיטקטורה ובינוי ערים ומדעי החיים. מהפקולטה להנדסת ביוטכנולוגיה ומזון ומהפקולטה לכימיה ענה משתתף אחד בלבד מכל פקולטה.

⁴ שאלון תקין – התקבל מענה על שאלה אחת לפחות מעבר לשאלות רקע כלליות

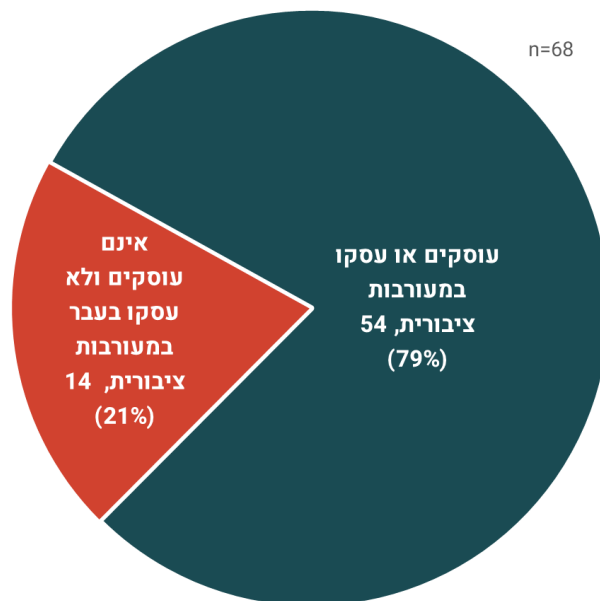
איור 5: מספר המשיבים לפי שיוך פקולטי

7.2. היקף המעורבות הציבורית בקרב המשיבים

54 מהמשיבים (79%) ציינו כי הם עוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית הקשורה למחקרם, בעוד ש-14 (21%) דיווחו כי אינם עוסקים ולא עסקו בעבר במעורבות ציבורית כזו.

איור 6: מספר חברי סגל העוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

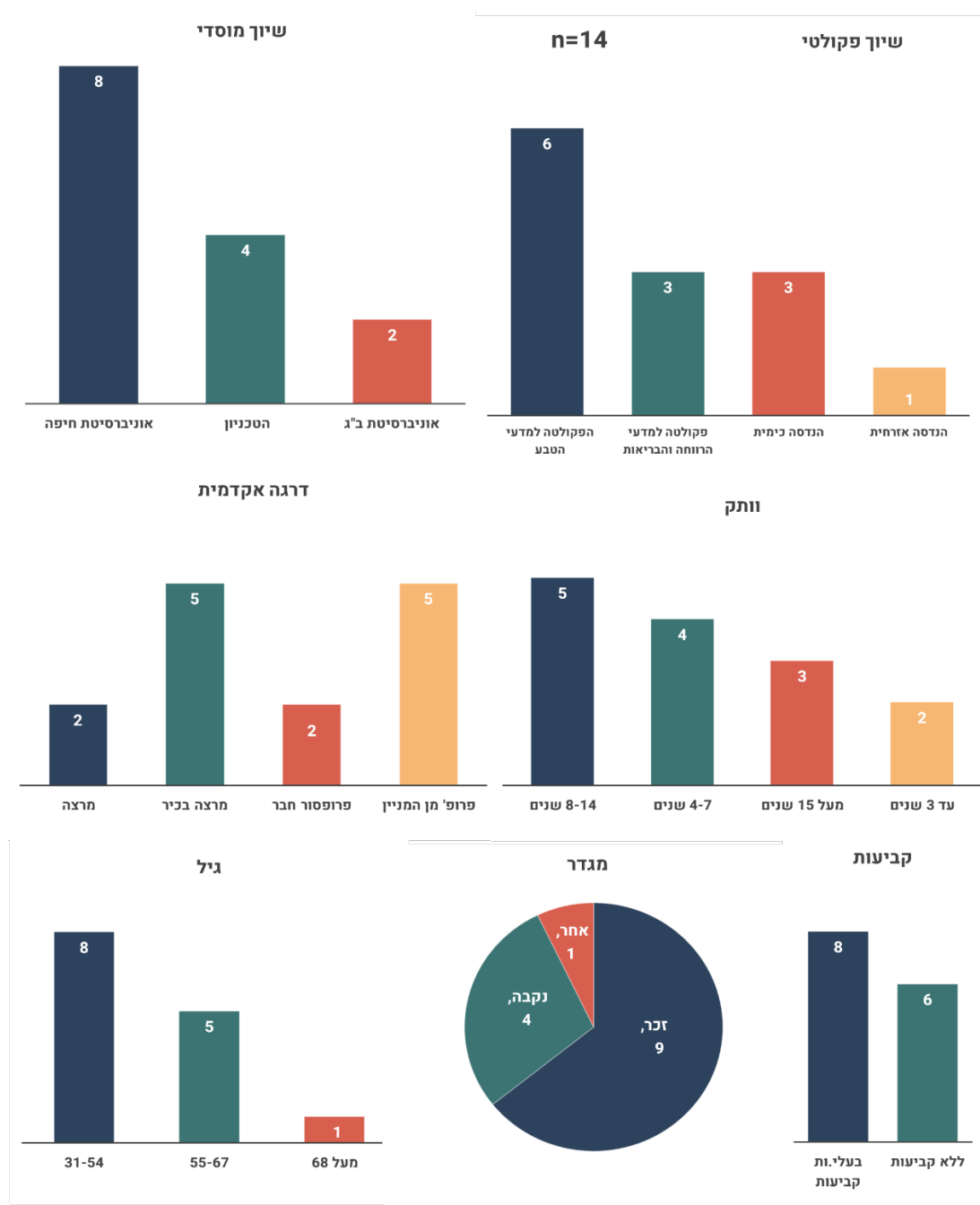

7.3. חברי סגל אשר לא עוסקים או לא עסקו בעבר במעורבות ציבורית

מניתוח הפרופיל של המשיבים שציינו שאינם עוסקים במעורבות ציבורית עולה, כי 9 (64%) מהם הם גברים, ו-4 נשים (29%) - שיעור נמוך במעט משיעורן באוכלוסיית המחקר (38%).

כפי שניתן לראות באיור 7, 12 מהמשיבים (85%) בקבוצה זו הם בעלי ותק של עד 15 שנה במוסד האקדמי, מה שמעיד כי רבים מהם נמצאים באמצע הקריירה האקדמית שלהם. כמו כן, 7 מהמשיבים בקבוצה זו הם בדרגת מרצה או מרצה בכיר, ו-6 מהמשיבים ללא קביעות.

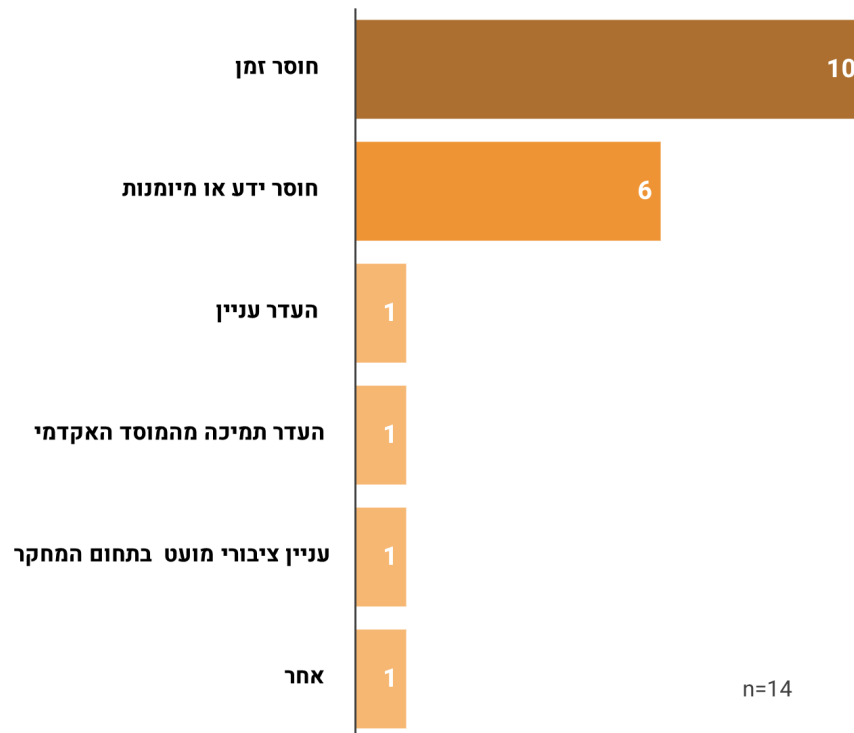
איור 7: פרופיל של המשיבים שלא עוסקים ולא עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

בקרב חברי הסגל שאינם עוסקים במעורבות ציבורית זהו מספר חסמים מרכזיים. החסם המשמעותי ביותר הוא חוסר זמן, שצוין על ידי 10 משיבים. בנוסף, 6 משיבים דיווחו כי חוסר

ידע או מיומנויות מהווה עבורם גורם מעכב להשתתפות בפעילות ציבורית. חסמים נוספים שצוינו בשיעור נמוך יותר: משיב אחד ציין היעדר עניין אישי, משיב אחד ציין היעדר תמיכה מוסדית, ומשיב נוסף אחד ציין כי אין לו עניין ציבורי משמעותי בתחום מחקרו. נתונים אלו מצביעים על כך שהחסמים העיקריים להשתתפות במעורבות ציבורית קשורים בעיקר לחוסר בזמן ותפישה של חוסר ידע ומיומנות למעורבות ציבורית.

איור 8: סיבות להימנעות מהעיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

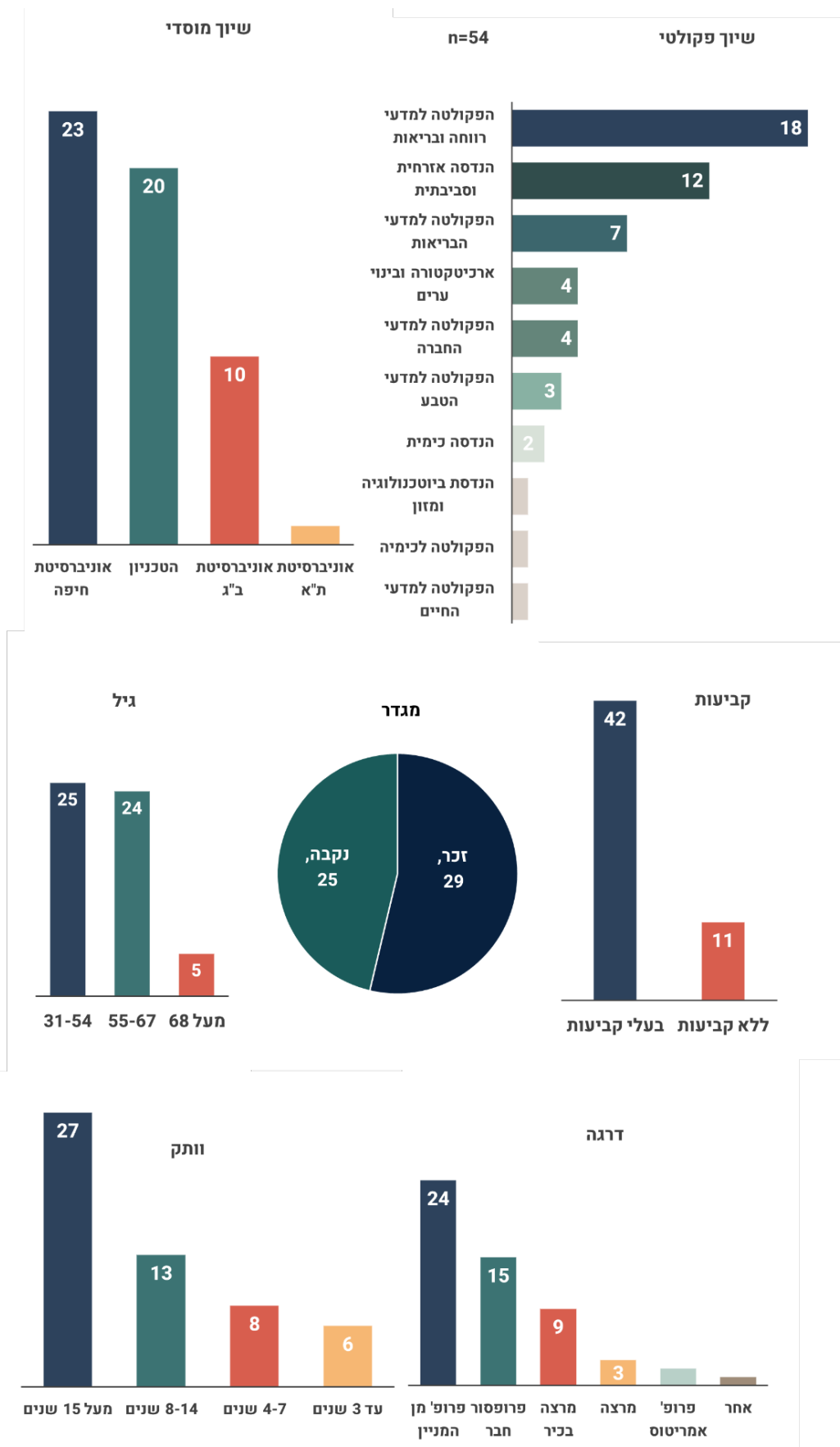

נתונים אלו מצביעים על כך שחוסר היציבות התעסוקתית והשלבים המוקדמים-ביניים בקריירה האקדמית עשויים להיות גורמים מעכבים להשתתפות במעורבות ציבורית.

7.4. חברי סגל אשר עוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית

לעומת הנתונים באיור 7, איור 9 מציג תמונה שונה לחלוטין בקרב חברי הסגל העוסקים במעורבות ציבורית מבוססת מחקר.

איור 9: פרופיל המשיבים שעוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

נראה כי משיבים בעלי קביעות עוסקים במעורבות ציבורית בשיעור גבוה משמעותית מחבריהם ללא קביעות. למעשה, שיעורם גבוה כמעט פי ארבעה בהשוואה לאלו שאינם בעלי קביעות – 42 מהמשיבים לעומת 11 בלבד.

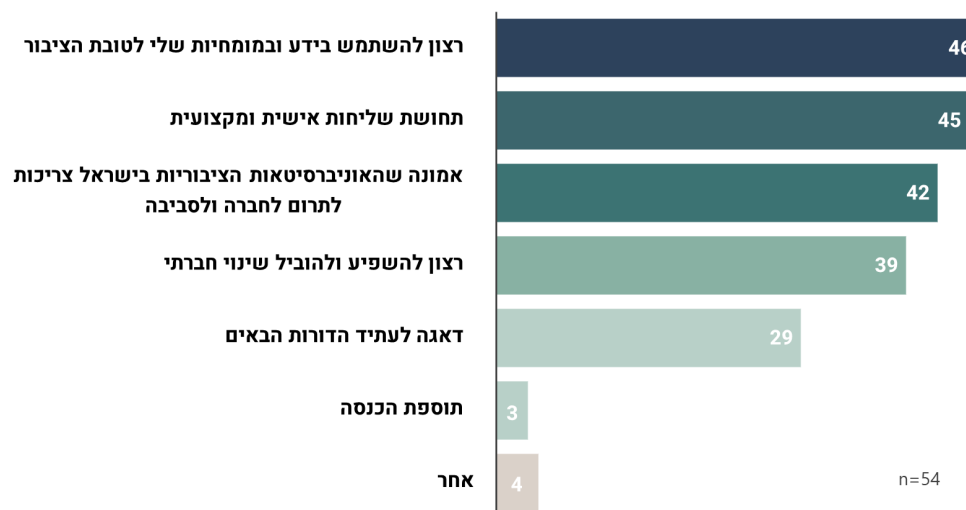
מגמה זו ניכרת גם בדרגה האקדמית: 39 חברי.ות סגל המהווים 78% מהמשיבים אשר העוסקים בפעילות ציבורית הם בדרגת פרופסור חבר או פרופסור מן המניין, וכן רובם בעלי ותק של מעל שמונה שנים במוסד האקדמי.

נתונים אלו מצביעים על כך שהשתלבות במעורבות ציבורית בקרב אנשי סגל מושפעת באופן משמעותי מהוותק האקדמי ומהביטחון התעסוקתי, כאשר חברי סגל ותיקים ובעלי קביעות נוטים להשתתף בהיקף רחב יותר במעורבות ציבורית לעומת עמיתיהם הצעירים יותר או אלו שעדיין לא השיגו קביעות.

7.4.1 מניעי המעורבות הציבורית

מבין 54 חברי הסגל שהיו מעורבים בפעילות ציבורית, 46 (85%), ציינו כי המוטיבציה המרכזית שלהם הייתה הרצון להשתמש בידע ובמומחיות האקדמית לטובת החברה. תחושת שליחות אישית ומקצועית היוותה גורם מניע משמעותי עבור 45 מהמשיבים. 42 מהמשיבים הדגישו את אמונתם בכך שהאוניברסיטאות הציבוריות בישראל צריכות לתרום לחברה ולסביבה ו- 39 ראו במעורבותם הציבורית דרך להשפיע ולהוביל שינוי חברתי. יותר ממחצית המשיבים ציינו כי הדאגה לעתיד הדורות הבאים השפיעה על החלטתם לעסוק בפעילות זו. לעומת זאת, 3 משיבים בלבד ציינו כי תוספת הכנסה הייתה מניע מרכזי עבורם, מה שמצביע על כך שהמוטיבציות לעיסוק במעורבות ציבורית הן בעיקר ערכיות, מקצועיות וחברתיות.

איור 10: המוטיבציה לעיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

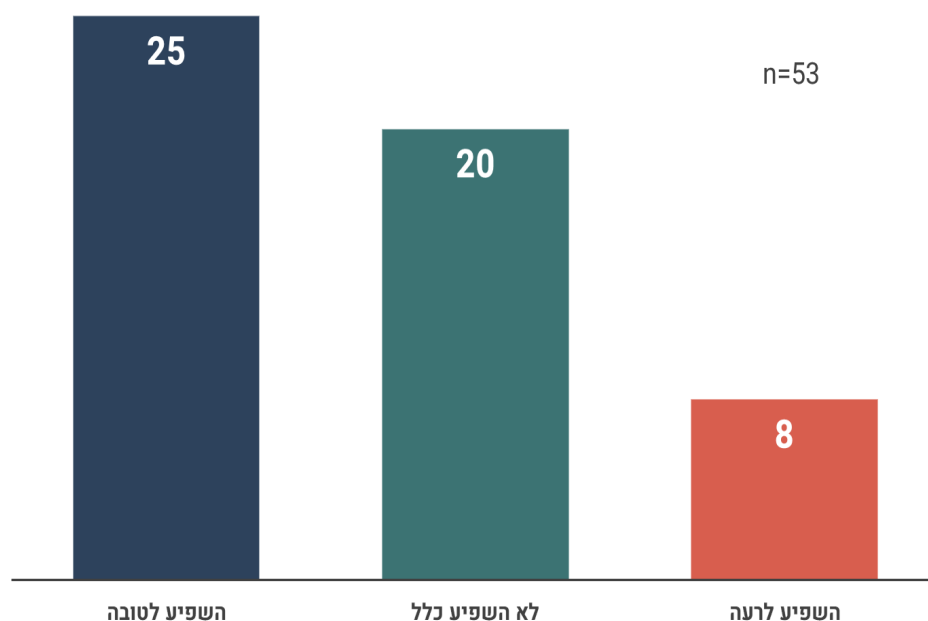
7.4.2 השפעת העיסוק במעורבות חברתית על הקריירה האקדמית

כפי שניתן לראות באיור 11, 25 משיבים דיווחו כי העיסוק במעורבות ציבורית תרם לקריירה האקדמית שלהם, בעיקר בגיבוש שאלות מחקר שמבוססות על מציאות בשטח, פיתוח התערבויות יישומיות למען הציבור, קידום שיתופי פעולה ושיפור הנראות האקדמית. חלקם ציינו כי המעורבות הציבורית סייעה להם להבין טוב יותר את התחום בו הם עוסקים ולתרום לפיתוחו, במיוחד בנושאים כמו קיימות, טיפול באמנויות בזקנה ונושאים חברתיים נוספים.

לעומת זאת, 8 משיבים דיווחו כי המעורבות הציבורית פגעה בקידום האקדמי שלהם, בעיקר בשל אובדן זמן מחקר והתמקדות בפעילויות שאינן זוכות להערכה מוסדית משמעותית. חלקם ציינו כי ההתמקדות במעורבות ציבורית הביאה לעיכובים בתהליכי הקידום שלהם.

20 משיבים ציינו כי המעורבות הציבורית לא השפיעה כלל על הקריירה האקדמית שלהם. עם זאת, בהערות עלתה הטענה כי במקרים שבהם חל שיפור בהכרה המוסדית במעורבות הציבורית, הוא התרחש רק לאחר שהחוקר כבר התקדם בדרגתו האקדמית. חלק מהמשיבים אף ציינו כי בחרו להתחיל לעסוק במעורבות ציבורית רק לאחר שקיבלו קביעות או דרגת פרופסור, מחשש שהדבר יפגע בהערכה האקדמית שלהם בשלבים מוקדמים יותר של הקריירה.

איור 11: השפעת העיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר על הקריירה האקדמית

כפי שניתן לראות באיור 12, קיימת הסכמה של כלל המשיבים לפיה מעורבות ציבורית של חברי סגל אקדמי אינה נתפסת כגורם התורם באופן משמעותי לקידום האקדמי. רק 9 חברות סגל, המהווים 13% מכלל המשיבים, הסכימו במידה רבה עד רבה מאוד עם ההיגד כי מעורבות ציבורית מסייעת לקידום אקדמי.

בנוסף, רק 37% (25) מהמשיבים סבורים כי מעורבות ציבורית של חברי סגל זוכה לנראות בתוך המוסד האקדמי שלהם, ואף פחות מכך - 31% (21) בלבד - ציינו שמעורבות זו נראית ברמת הפקולטה או המחלקה.

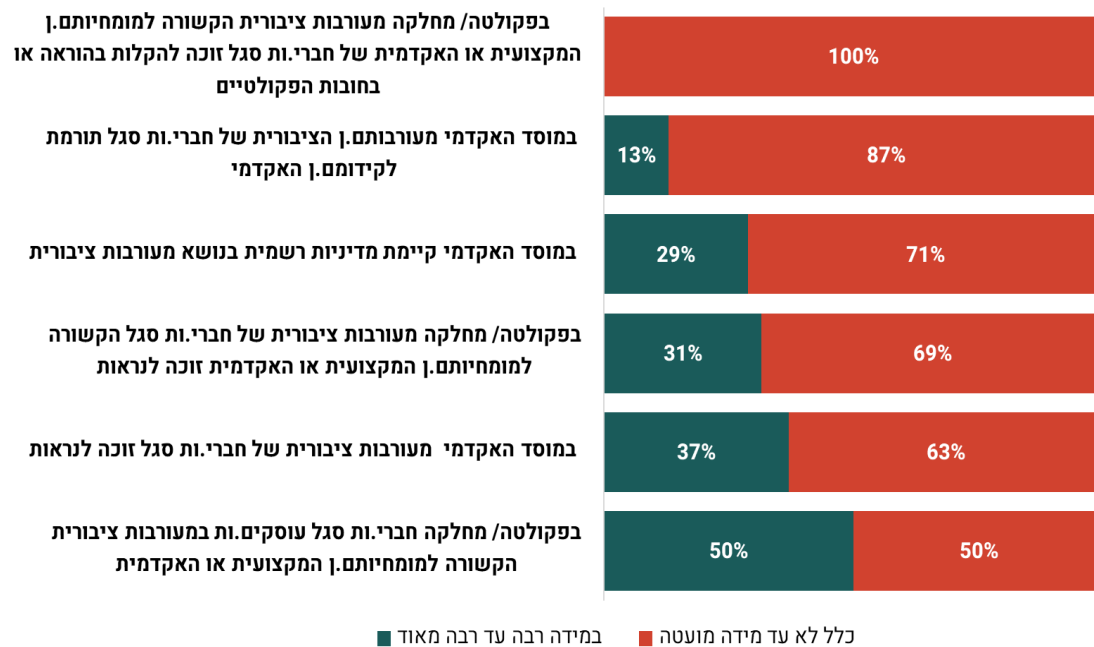
נתון משמעותי נוסף הוא כי כלל המשיבים ציינו, כי חברי סגל העוסקים במעורבות ציבורית אינם זוכים להקלות בהוראה או במטלות הפקולטיות. נתון זה מחזק את התפיסה כי אין תמריצים ממשיים לעיסוק במעורבות ציבורית.

בהתאם לכך, רק 29% (20) מהמשיבים דיווחו כי במוסד האקדמי שלהם קיימת מדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית של חברי סגל.

עם זאת, מעניין לציין כי 50% (34) מהמשיבים הסכימו במידה רבה עד רבה מאוד כי חברי סגל בפקולטות או המחלקות שלהם עוסקים במעורבות ציבורית הקשורה למומחיותם המקצועית

או האקדמית. נתון זה עשוי להעיד על כך שלמרות היעדר הכרה מוסדית מספקת, ישנם חברי סגל שבחרים לעסוק במעורבות ציבורית מתוך יוזמה אישית או תחושת מחויבות מקצועית.

איור 12: מידת ההסכמה של המשיבים לשאלון עם היגדים בנוגע למעורבות הציבורית של חברי.ות סגל במוסד האקדמי בו הם מועסקים

7.4.3. תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר

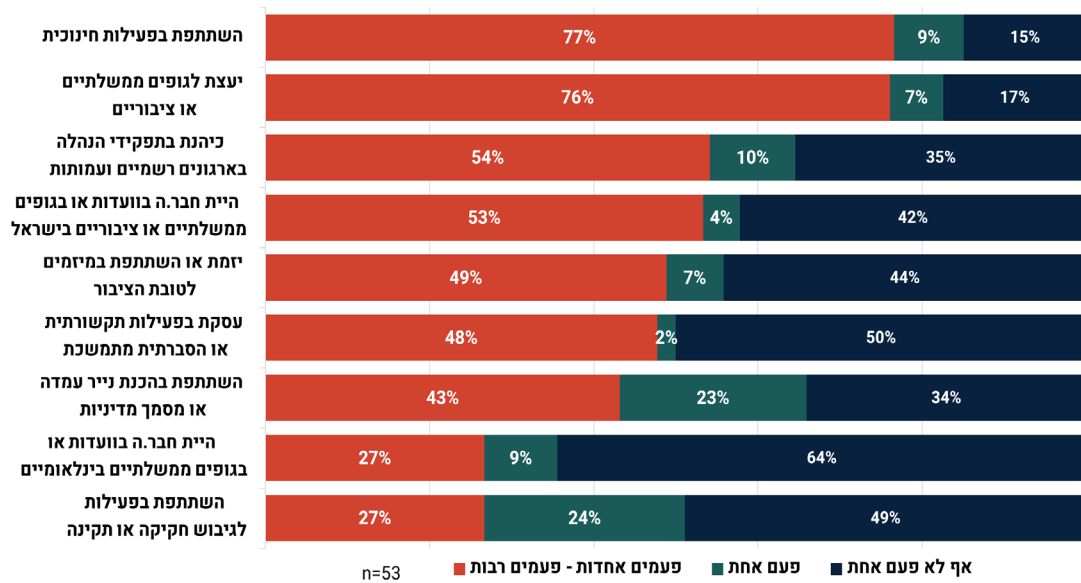
מרבית המשיבים ציינו כי לקחו חלק בפעילויות חינוכיות או ייעוץ לגופים ציבוריים וממשלתיים במהלך הקריירה האקדמית שלהם. 41 משיבים (77%) השתתפו בפעילויות חינוכיות, כגון הרצאות בבתי ספר, קורסים לקהל הרחב או מפגשים עם תלמידים, בתדירות שנעה בין פעמים אחדות לפעמים רבות. 40 מהם ציינו כי העניקו ייעוץ לגופים ממשלתיים או ציבוריים בהזדמנויות שונות.

כמחצית מהמשיבים בקבוצת חברי סגל המעורבים בפעילות ציבורית, 28, דיווחו כי היו חברים בגופים או בוועדות ממשלתיות בישראל, 26 השתתפו במיזמים לטובת הציבור ו-25 עסקו בפעילות תקשורתית מתמשכת, הכוללת כתיבה פופולרית, השתתפות בפודקאסטים, הופעה בתקשורת וכדומה.

מנגד, תחומי מעורבות מסוימים זכו לשיעור השתתפות נמוך יותר. 22 מהמשיבים, כ-43% לקחו חלק בהכנת ניירות עמדה או בכתיבת מסמכי מדיניות. שיעורים נמוכים יותר נרשמו בקרב משתתפים שעסקו בפעילות בינלאומית: רק 14 חברי.ות סגל, המהווים כ-27% מהמשיבים בקבוצה זו, היו חברים בגופים או ועדות בינלאומיות, או השתתפו בעיצוב חקיקה או תקינה.

נתונים אלו מצביעים על כך שחברי סגל נוטים לקחת חלק במעורבות ציבורית בתחומים הקרובים להוראה וליועץ, בעוד שהשתתפות בפעילות מדיניות או בינלאומית נמוכה יותר.

איור 13: תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר בהם עסקו משתתפי הסקר

7.4.3.1 ארגונים ותפקידי ההנהלה שהמשיבים מילאו

תפקידים בתחום בריאות הציבור:

בעמותות ואיגודים רפואיים (כגון: חברות בוועד המנהל של 'רופאים לזכויות אדם', חברה ב'איגוד רופאי בריאות הציבור' כולל כתיבת ניירות עמדה שהוצגו בכנסת, חברה במועצה הארצית של 'העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק').

במוסדות ממשלתיים וציבוריים (כגון: מתאמת קהילות ומחקרים בלשכת המשנה למנכ"ל במשרד הבריאות, חברת ועדה מייסדת ויו"ר המיזם לבריאות וסביבה ב'מרכז טאוב')

באיגודים בינלאומיים (כגון: חבר בורד מנהל ב'ארגון בינלאומי (IGS), חבר בורד מנהל ב'ארגון בינלאומי לחקר סרבול מוטורי (DCD)).

תפקידים בתחום איכות הסביבה:

בעמותות, איגודים וארגונים סביבתיים כגון: חבר ועד מנהל, יו"ר ב'אגודה הישראלית לאקולוגיה ומדעי הסביבה', חבר הוועד המנהל ב' חברה להגנת הטבע (סניף צפון), נשיאת האגודה הגיאוגרפית הישראלית, מועצת רשות הטבע והגנים, האגודה לאקולוגיה ומדעי הסביבה בישראל.

במוסדות מחקר וסביבה כגון: חבר ועדת הוראה ב'מרכז לחקר הים התיכון, יו"ר צוות היגוי לניטור הכנרת ואגן ההיקוות ברשות המים'.

תפקידים בכירים בגופים בינלאומיים כגון: סגן נשיא 'האיגוד הבינלאומי לגיאודזיה וגיאופיסיקה (IUGG)', סגן נשיא 'האיגוד הבינלאומי להידרולוגיה' (IAHS).

7.4.3.2 הגופים הממשלתיים/הציבוריים להם יעצו המשיבים

תחום בריאות הציבור:

ייעוץ למשרדי ממשלה: משרד הבריאות, משרד העבודה והרווחה ומשרד המשפטים.

ארגונים וגופים ציבוריים: איגוד רופאי בריאות הציבור, המוסד לביטוח לאומי, חיל הרפואה, המרכז הרפואי בני ציון, מכון ברוקדייל, ועדת הבריאות בכנסת.

תחומי הייעוץ המרכזיים: מדיניות חיסונים ובריאות הציבור, אתיקה רפואית ומדיניות רפואה, רווחה ובריאות קהילתית, מחקרים וייעוץ חקיקתי בנושאי בריאות והתמודדות עם מגפות ומצבי חירום רפואיים.

תחום איכות הסביבה:

ייעוץ למשרדי ממשלה: המשרד להגנת הסביבה, משרד האנרגיה, משרד הכלכלה ומשרד התחבורה.

ארגונים וגופים ציבוריים: רשות הטבע והגנים, רשות המים, מקורות, קק"ל, ועדות עירוניות ומועצה לשימור אתרים.

תחומי הייעוץ המרכזיים: תכנון וניהול משאבי מים, חוקי סביבה וצמצום זיהום, אנרגיה מתחדשת ויעילות אנרגטית, תחבורה ירוקה ותחבורה חכמה, תיירות אקולוגית ותכנון נוף ושינויי אקלים ומדיניות סביבתית.

בשני תחומי הידע, גם בתחום הבריאות וגם בתחום איכות הסביבה, עסקו המשיבים בייעוץ בתהליכי חקיקה ובכתיבת ניירות עמדה עבור גורמים ממשלתיים ופרלמנטריים.

7.4.3.3. הוועדות בישראל בהן השתתפו המשיבים

תחום בריאות הציבור:

וועדות לקידום בריאות ומדיניות ציבורית: ייעוץ בנושאים של מניעת תחלואה כרונית, קידום בריאות ומניעת תחלואה נפשית בוועדות רבות של משרדי ממשלה, יו"ר או חבר בוועדות מחקרים של משרדי ממשלה ועד.

וועדות בריאות וניהול מערכות בריאות: חבר ועדה ב'מועצה הלאומית לטראומה', חבר בוועדה 'לאמידת פערים כלכליים בבריאות מבוגרים', מומחי אתיקה ב'מועצת הבריאות הלאומית'.

תחום איכות הסביבה:

וועדות ממשלתיות ומחקריות: חבר בוועדה להגנת המגוון הביולוגי (משרד הגנת הסביבה), יו"ר הוועדה המדעית-מקצועית של קק"ל, מארג (מערכות אקולוגיות), מתנדב בוועד המנהל של האגודה לאקולוגיה ומדעי הסביבה בישראל, חבר בוועד המנהל של LTER ניהול רשת תחנות מחקר של מערכות אקולוגיות, חבר בוועדה המקצועית של מועצת רשות הטבע והגנים

וועדות תשתיות וסביבה: חבר בוועדת התקינה של משרד התחבורה, חברות בוועדות מדעיות שונות של משרד התחבורה, חבר בוועדת סקר תחבורה ארצי.

7.4.3.4. הוועדות הבינלאומיות בהן המשיבים השתתפו המשיבים

תחום בריאות הציבור:

וועדות בינלאומיות וגופים מדעיים מייצגים: ארגון הבריאות העולמי (WHO), חברות בארגון המאגד בתי ספר לבריאות הציבור באירופה (ASPHER (Association of Schools of Public Health European Region), חברות ברשת עולמית המתמקדת בזכויות מטופלים והיבטים אתיים ברפואה Human Rights in Patient Care (HRPC) Core Network, מעורבות בפדרציה

הבינלאומית לזקנה והשתתפות בפורום לקידום שוויון בבריאות במסגרת ארגון הרופאים המשפחתיים העולמי (WONCA (World Family Physician Organization).

תחום איכות הסביבה:

דוגמאות: מעורבות בפרויקטים במסגרת הנהלת תוכנית המים של אונסק"ו, ניהול רשת תחנות מחקר של מערכות אקולוגיות כלל-אירופאיות eLTER, השתתפות ב-ISO (International Organization for Standardization).

7.4.3.5 חקיקה או תקינה שבגיבושן החוקרים היו מעורבים

תחום בריאות הציבור:

דוגמאות: מעורבות בקידום מס על שתיה מתוקה, יוזם ויו"ר משותף של קבוצת עבודה על חוזרי מנהל רפואה 10/2017 ו-9/2018, יוזמה וקידום החוק של הסימון בחזית האריזה, חברת ועדה משותפת למשרד הבריאות ולשכת עורכי הדין בהצעת החוק לתיקון חוק זכויות החולה, יועץ-מומחה לנושא מאגר גנטי לכלבים.

תחום איכות הסביבה:

דוגמאות: התוויית עקרונות חוק האריזות, מגיש הבקשה לתקן איכות המים ואיכות מי השתיה, חבר בוועדת מומחים של התקן הישראלי לתכנון מבני בטון, השתתפות בצוות גיבוש התקינה תמ"א 34, השתתפות בוועדת תקינה של משרד התחבורה לאישור ניסויים בתחבורה חכמה, כתיבת חוות דעת מומחה בנושא תחבורה ציבורית בשבת.

7.4.3.6 ניירות עמדה או מסמכי מדיניות שבהכנתם השתתפו

המשיבים

תחום בריאות הציבור:

דוגמאות: נייר עמדה על סימון מזון בחזית האריזה תוך שיתוף פעולה עם משרד הבריאות וגופים נוספים, נייר עמדה בנושא העשרת מזונות –השתתפות בכתיבה וייעוץ מדעי במסגרת ועדה ממשלתית, השתתפות בניסוח מסמך מדיניות על מס על משקאות ממותקים וייעוץ לגבי השפעת המס על בריאות הציבור, השתתפות בדיונים בכנסת ובמשרד הבריאות על תסקירים הבוחנים את השפעת חוקים שונים על הבריאות, כולל חשיפה לכימיקלים במוצרי צריכה, נייר עמדה בנושא חוק זכויות החולה –כתיבה בשיתוף עם משרד הבריאות ולשכת עורכי הדין, בנוגע לשינויי חקיקה שתבטיח זכויות רפואיות נרחבות יותר למטופלים, השתתפות בכתיבה וייעוץ כיצד ניתן לשפר נגישות למערכת הבריאות עבור אוכלוסיות בפרפריה, פיתוח הנחיות ונהלים למצבי חירום רפואיים בעקבות משברים כמו מגפת הקורונה.

תחום איכות הסביבה:

דוגמאות: ניסוח עקרונות חוק האקלים כולל הצעות להפחתת פליטות פחמן, תקני בנייה ירוקה, והיערכות לשינויי אקלים, מסמך מדיניות על חוק האריזות, מדיניות רגולציה של כימיקלים במוצרי צריכה, גיבוש מסמך המתווה רגולציה מחמירה יותר לאיכות מי השתייה בישראל, מסמך מדיניות על קוד הבנייה הירוקה, השתתפות בדיונים וניסוח המלצות לקידום תחבורה ציבורית ברת קיימא, השתתפות בגיבוש מסמך מדיניות לתכנון סביבתי של פרויקטים תחבורתיים.

7.4.3.7. מיזמים לטובת הציבור בהם השתתפו המשיבים

ניתן לראות פעילות ציבורית של חוקרים במגוון רחב של מיזמים בתחום בריאות הציבור והסביבה, שהינם בעלי תרומה משמעותית בחינוך, טיפול, תכנון עירוני וחקיקה סביבתית. בנוסף, חוקרים מילאו תפקידים מרכזיים כמו ניהול פרויקטים, כתיבת מחקרים, פיקוח מקצועי ומתן ייעוץ אסטרטגי.

תחום בריאות הציבור:

דוגמאות: הענקת שירותי חירום בתחום בריאות הנפש, תמיכה רגשית ונפשית בחיילים שחוו לחימה, מתן טיפול רפואי לאוכלוסיות מוחלשות, פיקוח ושמירה על זכויות אדם בתחום הרפואי, שיפור רווחתם ובריאותם של ילדים עולים, הקמת מרכז שיקומי לילדים עם צרכים מיוחדים, עבודה עם ילדי חינוך מיוחד מפונים, תמיכה בבית יתומים ברואנדה, קידום חינוך לבריאות באמצעות הרצאות לתלמידי בתי ספר ולמורים בתחום המדעים, מיזמים במניעה, מוכנות, מענה ושיקום במצבי חירום באמצעות השתתפות בצוותי חשיבה לפיתוח אסטרטגיות בתחום בריאות הציבור.

תחום איכות הסביבה:

דוגמאות: ים כמשאב טבע - פיתוח שביל הים - יצירת שביל הליכה לאורך חופי הים בישראל, פיתוח שבילי הליכה בוואדיות חיפה, אקוואשן - ייעוץ סביבתי ושיתוף פעולה במיזמים, הקמת עמותת תירות בג'סר אלזרקא, הובלת יוזמות לעידוד מחזור, השתתפות בפורום הנשיא לאקלים, קידום הסכם מים ואנרגיה בין ישראל לירדן, קידום שיקום נהר הירדן, העלאת מודעות לבעיית גידול האוכלוסייה באמצעות כתיבת דו"ח לארגון "צפוף" והרצאות בכנסים, השתתפות וניהול יוזמות סביבתיות לניקוי החופים, שיפוט בהאקתונים לפיתוח טכנולוגיות סביבתיות, כתיבת מסמכים בנושא ניהול נגר ושריפות וחבר דריקטוריון באגמא - המרכז לאגני היקוות, נגר ונחלים.

7.4.3.8. פעילויות חינוכיות בהן השתתפו המשיבים

החוקרים מעבירים ידע לקהל הרחב, לתלמידים, מורים, אנשי מקצוע, וסטודנטים בינלאומיים. הידע האקדמי מתורגם להרצאות, סיורים, ופרויקטים חינוכיים המגיישים נושאים כמו קיימות ובריאות הציבור.

תחום בריאות הציבור:

דוגמאות: הרצאות בבתי ספר, למורים ולהורים על תזונה בריאה, בריאות הקשישים, ומניעת מחלות, העברת הרצאות לצוותים רפואיים ולציבור הרחב בנושא אתיקה, טיפול באוכלוסיות מוחלשות, הנחיית הורים לילדים עם מוגבלות שכלית והתפתחותית ועבודה עם ילדי חינוך מיוחד מפונים, הרצאות לחשיפת צעירים לתחומי הרפואה והבריאות, הכשרה של מרפאים בעיסוק, עובדים סוציאליים וצוותים רפואיים לשימוש בשיטות אבחון וטיפול חדשניות, השתתפות ביוזמות כמו "ניצוצות" שבהן מועבר ידע רפואי לקהל הרחב, הדרכות בנושא מוכנות, מענה ושיקום רפואי במצבי חירום ואסון, עבודה חינוכית עם מפונים בעקבות משבר הקורונה.

תחום איכות הסביבה:

דוגמאות: הרצאות לתלמידים ומורים בנושא זיהום קרקעות, איכות מים, שימור האקלים ושימור משאבי טבע 'פיתוח קורסים למנהיגות סביבתית, הדרכת קבוצות בסיורי טבע, סיורים

גיאולוגיים, וסוירים לתלמידי תיכון בנושאי סביבה, שיפוט בהאקטונים לפתרונות סביבתיים, סיורי תלמידים וסטודנטים בשבילי הליכה אקולוגיים כגון "שביל הים" ושבילי חיפה, הרצאות על ניהול סביבתי לסטודנטים ודוקטורנטים והרצאות במכללות בנושאי תחבורה, תכנון עירוני, ושימוש באנרגיה מתחדשת.

7.4.3.9 פעילות תקשורתית או הסברתית מתמשכת של המשיבים

החוקרים משתמשים במגוון פלטפורמות, כולל עיתונות, טלוויזיה, פודקאסטים ורשתות חברתיות. הם עוסקים בהסברה יישומית בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה, ומספקים מידע לתקשורת ולקובעי מדיניות. הם משתתפים בפאנלים מקצועיים ויוצרים תוכן נגיש לקהל הרחב כדי להעלות מודעות ציבורית.

תחום בריאות הציבור:

פודקאסטים בנושא בריאות הציבור: פודקאסט משמרת לילה - יוזמה, הפקה והנחיה בנושא צעירים בזנות, פודקאסט המעבדה בכאן-השתתפות כמראיינת בנושאים רפואיים, פודקאסט "שלושה שידועים" - תחום המחקר ופודקאסט תוכנית ההתמחות בביו-אתיקה- ניהול והנחיה.

תוכניות רדיו וטלוויזיה: הופעה בתוכניות רדיו וטלוויזיה על בריאות הציבור, ראיונות בנושא תפקוד זקנים וזקנה, ראיונות בנושא חוסן נפשי והתמודדות עם משברים.

כתבות בעיתונות ופרסומים תקשורתיים: מאמר דעה ב"הארץ" על מגמות בתחום בריאות הציבור, כתיבת טור ל Ynet- בנושא בריאות הציבור, ראיונות בעיתונות המדעית והפופולרית על נושאים רפואיים וחברתיים, פרסום כתבות בנושאי בריאות הציבור בדה מרקר, ישראל היום וב"הארץ".

קידום מדיניות: מדיניות ציבורית בתזונה בריאה ושינוי סביבות מזון, השתתפות בפאנלים בכנסים מקצועיים בתחום מדיניות בריאות הציבור, שיתופי פעולה עם עמותות העוסקות בבריאות הנפש ובהכשרות בתחום הבריאות.

פעילות ייעוץ לתקשורת: ייעוץ לכתבים וסיפוק חומרי רקע לעיתונות והשתתפות בדיונים תקשורתיים על מוכנות למצבי חירום רפואיים.

תחום איכות הסביבה:

פודקאסטים והסברה אקדמית: פודקאסט על מדע וסביבה, כתיבת טורי דעה על נושאים סביבתיים והשתתפות בפודקאסטים בנושא מדע סביבה ואקולוגיה.

כתבות והסברה ציבורית: כתבות בעיתונות על זיהום קרקע והשפעות שינויי אקלים, כתיבת מאמרים מדעיים בנושא איכות סביבה המיועדים לקהל הרחב והשתתפות בפרויקטים הסברתיים בנושא משבר האקלים והתחממות כדור הארץ.

שיתופי פעולה עם עמותות וגופי מדיניות: כתיבת ניירות עמדה לפורום מדעני האקלים של ישראל, ייעוץ לעמותות ולגופים ציבוריים בנוגע לקידום קיימות ושיפור סביבתי והשתתפות בהליכי ניסוח מסמכים ציבוריים בתחומי האקלים, מים, ופסולת.

פאנלים וכנסים מקצועיים: הופעות בפאנלים בתחומי מדיניות אקלים, ניהול משאבי טבע ושינויי אקלים והרצאות והשתתפות בדיונים אקדמיים על קיימות ותחבורה ירוקה.

שימוש במדיה חברתית: כתיבת בלוגים על נושאים סביבתיים והעלאת פוסטים הסברתיים במדיה החברתית על נושאים סביבתיים אקטואליים.

7.4.3.10 פעילויות נוספות שצינו המשיבים כמעורבות ציבורית בתחום עיסוקם האקדמי

תחום בריאות הציבור:

פיתוח כלי אבחון וטיפול: פיתוח כ-20 כלי אבחון והערכה רפואיים בתחום הריפוי בעיסוק, אשר זמינים למרפאים בעיסוק בארץ ובעולם, תרגום כלים מקצועיים למספר שפות, להגברת הנגישות הבינלאומית, פיתוח תוכניות טיפול ייחודיות המועברות בקורסים לרופאים, מטפלים ואנשי מקצוע בתחום בריאות הציבור.

קידום מדיניות תזונתית והפצתה: מעורבות ארוכת טווח בקידום שינוי מדיניות ציבורית בתזונה, עבודה מול קובעי מדיניות על מנת לשנות סביבות מזון לבריאות יותר והפצה ציבורית של ידע בנושא תזונה באמצעות תקשורת, הרצאות ופרויקטים חברתיים.

שיתופי פעולה עם עמותות בתחום בריאות הנפש: עבודה עם עמותות המעניקות שירותי בריאות נפש, מעורבות בהכשרות בתחום בריאות הנפש במערכת החינוך והשתתפות בהערכה ופיתוח תוכניות בתחום הפסיכולוגיה הציבורית והרווחה.

השתתפות בפאנלים ובכנסים מקצועיים: הופעות בכנסים וסדנאות לאנשי מקצועות הבריאות, הצגת מחקרים והנחיית דיונים בתחומי בריאות הציבור וקידום חדשנות רפואית ושיטות טיפול מתקדמות בפורומים ציבוריים.

פעילות הסברתית בתקשורת: הופעה בכתבת טלוויזיה שעסקה בתוספת מגנזיום למים מותפלים והשפעותיה על בריאות הציבור, כתיבת מכתבים והצהרות מדעיות בפורומים מקצועיים בנושא בריאות הציבור וייעוץ לעמותות ולגופים ציבוריים בבניית הערכה עצמית של פעילותם.

תחום איכות הסביבה:

מעורבות במדיניות סביבתית ואקלים: השתתפות בניסוח מכתבים ועמדות בפורום מדעני האקלים לישראל, ייעוץ לממשלות ועמותות בנושאי מדיניות סביבתית וקיימות וקידום פתרונות מבוססי מדע לניהול משברים סביבתיים.

הקמה ופיתוח תשתיות מחקר סביבתי: יוזמה ותכנון הקמת מבנה מעבדות חדש למכון שמיר למחקר, שלבי תכנון והוצאה לפועל של מרכז מחקר סביבתי מתקדם וחיוזק יכולות מחקר ופיתוח בתחומים של איכות הסביבה, מים ואקלים.

חינוך סביבתי והדרכה לנוער: הנחיית וליווי תלמידי תיכון בתחרויות חקר חלל וסביבה, כגון Ramon Space Lab, קידום תוכניות חינוכיות בנושאי סביבה, קיימות ושינויי אקלים בקרב תלמידי בתי ספר ויצירת שותפויות עם מערכות חינוך וגורמים ממשלתיים בתחום הקיימות.

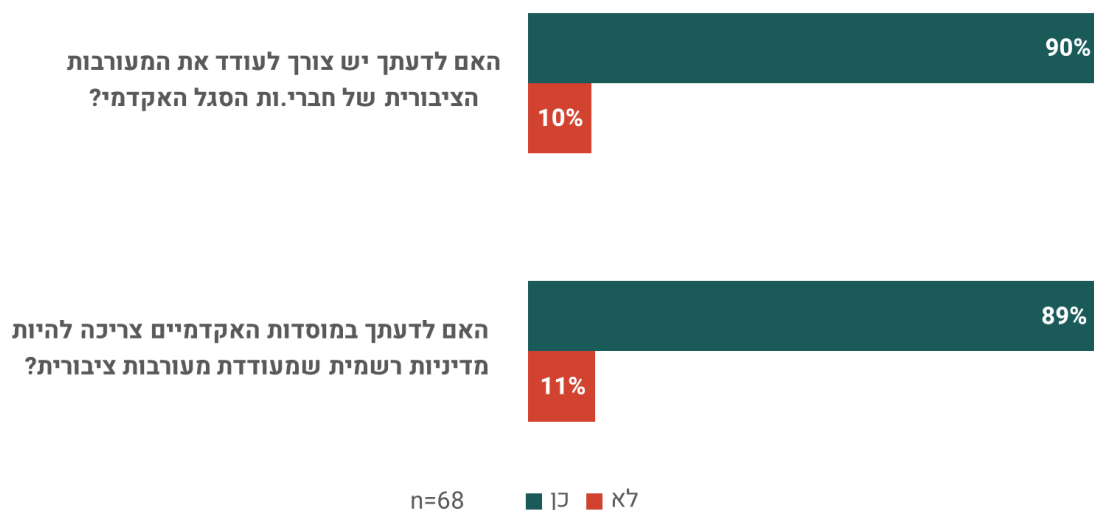
7.5. הצורך במדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית מבוססת מחקר ועידוד חברי סגל להשתתף בה

הממצאים מצביעים על הסכמה רחבה בקרב כלל המשיבים על הצורך במיסוד מדיניות רשמית שתעודד מעורבות ציבורית. 60 חברי.ות סגל, המהווים 89% מהמשיבים, סבורים כי יש לקבוע מדיניות כזו במוסדות להשכלה גבוהה. מגמה זו ניכרת הן בקרב המשיבים לשאלון שעוסקים במעורבות ציבורית והן בקרב אלו שאינם עוסקים בכך, דבר שמעיד על תפיסה משותפת של חשיבות הנושא.

תוצאה דומה התקבלה בנוגע לצורך בעידוד פעיל של מעורבות ציבורית: 61 חברי.ות סגל, המהווים 90% מכלל המשיבים לשאלון, ציינו כי יש לעודד חברי סגל להשתתף במעורבות ציבורית. גם כאן, הן בקרב המשיבים שעוסקים במעורבות ציבורית והן בקרב אלו שאינם עוסקים בה, קיימת תמימות דעים על החשיבות של קידום ועידוד התחום.

נתונים אלו משקפים הכרה רחבה בקרב משתתפי המחקר בצורך בשינוי מוסדי, הן ברמת התמיכה הפורמלית והן ברמת ההכוונה והעידוד לחברי הסגל, כדי להרחיב את היקף המעורבות הציבורית באקדמיה.

איור 14: הצורך במדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית מבוססת מחקר במוסדות אקדמיים והצורך בעידוד חברי סגל

מניתוח הערות (שאלה פתוחה) לשאלת הצורך בעידוד העיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר ניתן להתרשם ממספר נקודות שהעלו המשיבים:

הצורך במדיניות מוסדית - כמה משיבים הדגישו את הצורך במדיניות רשמית שתשלב מעורבות ציבורית בקריטריוני הערכה וקידום של אנשי הסגל, אך סייגו זאת בכך שלא צריך להטיל חובה למעורבות ציבורית על כל חברי הסגל, מאחר ומחקר מדעי דורש לעיתים מחויבות ארוכת טווח שאינה תמיד עולה בקנה אחד עם מעורבות ציבורית מיידי.

השפעת מבנה התקצוב - חלק מהמשיבים טענו כי המוסדות האקדמיים מונחים בעיקר על ידי שיקולים תקציביים המתמקדים במחקר ובהוראה, ולכן ללא שינוי במדיניות התקצוב, לא צפוי שינוי משמעותי בקידום מעורבות ציבורית.

איזון בין מחקר, הוראה ומעורבות ציבורית - כמה משיבים ציינו את מודל "שליש-שליש-שליש" (מחקר, הוראה, פעילות ציבורית), אך הדגישו כי בפועל הישגים מחקרניים הם השיקול המרכזי בקידום אקדמי.

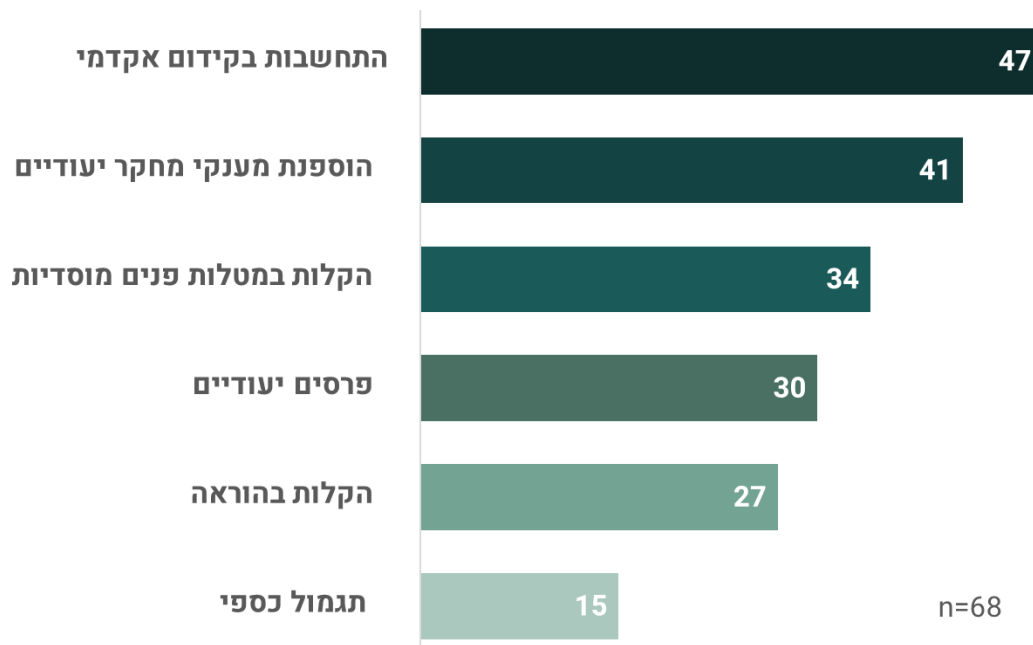
מעורבות ציבורית כמחויבות מקצועית - חלק מהמשיבים סבורים כי אנשי אקדמיה הם משרתי ציבור ולכן מחובתם לתרום לחברה, במיוחד לאור העובדה שהמחקר ממומן בחלקו הגדול מכספי ציבור.

מעורבות ציבורית בינלאומית - חלק קטן מהמשיבים ציינו כי לא רק מעורבות מול קובעי מדיניות ומוסדות ציבוריים חשובה, אלא גם יצירת השפעה על ציבור אנשי המקצוע ועל קהילות בינלאומיות בתחומים רלוונטיים.

כפי שניתן לראות באיור 15, המנגנון הנתפס כאפקטיבי ביותר לעידוד מעורבות ציבורית מבוססת מחקר בקרב חברי הסגל האקדמי, הוא הכללתה בקריטריונים לקידום אקדמי, כאשר 47 חברי סגל, המהווים 69% מהמשיבים, סבורים כי צעד זה יעודד את חברי הסגל לקחת חלק בפעילות מסוג זה. בנוסף, 41 משיבים (60%), ציינו כי הוספת מענקי מחקר ייעודיים למעורבות ציבורית תסייע בקידום התחום. גם מתן הקלות במטלות פנימיות בתוך המוסד, כמו צמצום עומס אדמיניסטרטיבי, נתפס כפתרון משמעותי בעיני מחצית מהמשיבים. לצד זאת, 30 משיבים סבורים כי הענקת פרסים ייעודיים תוכל להוות מנגנון עידוד, בעוד 27 ציינו כי הפחתה בעומס ההוראה שלהם תאפשר להם לשלב ביתר קלות פעילות ציבורית לצד תפקידיהם האקדמיים.

תגמול כספי ישיר נמצא כאמצעי הפחות מועדף, אך עדיין 15 משיבים רואים בו כלי שיכול לעודד מעורבות.

איור 15: מנגנונים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית של חברי סגל אקדמי

בהערות לשאלת מנגנוני העידוד, מספר משיבים הציעו לחייב את המוסדות האקדמיים לכלול את המעורבות הציבורית בדו"ח השנתי של נשיא המוסד האקדמי למל"ג, כך שפעילות זו תהפוך לחובה מדווחת ותזכה להתייחסות בכל הרמות - מהסגל האקדמי ועד הנהלת המוסד. אחרים ציינו כי יש להעניק הכרה ציבורית ופרסום במדיות האוניברסיטה, כולל אזכור רשמי

באתרי המוסד, מתן ציון לשבח, חלוקת פרסים, וכתיבת דוחות שנתיים על הישגי חברי הסגל בתחום זה.

הנתונים מצביעים על כך שהמשיבים רואים בשילוב של תמיכה מוסדית, תמריצים והכרה פומבית את הדרך היעילה ביותר לעודד מעורבות ציבורית.

7.6. מדדים אפשריים להערכת מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי סגל

מתוך ניתוח איכותני של התשובות לשאלה פתוחה, בה המשיבים התבקשו להציע מדדים אפשריים להערכת מעורבות ציבורית של חברי סגל במוסדות האקדמיים, עולה כי ההצעות שהועלו על ידם עולות בקנה אחד עם מדדים שנמצאו בספרות.⁵ טבלה 1 מציגה את המדדים שהוצעו על ידי המשיבים, אשר קובצו לשבע קטגוריות מרכזיות, המסודרות על פי מספר המשיבים שהציעו כל מדד. המדדים משקפים היבטים שונים של מעורבות ציבורית, החל ממעורבות מקצועית ישירה כמו ייעוץ וכתיבת ניירות עמדה, דרך השפעה תקשורתית ופופולריזציה של ידע, ועד הערכה כמותית ואיכותית של השפעת הפעילות על החברה. לכל קטגוריה ניתנו דוגמאות אופייניות, המדגישות את אופני היישום של המעורבות הציבורית של חברי הסגל האקדמי.

טבלה 1: הצעות למדדים להערכת מעורבות ציבורית של חברי סגל במענה לשאלון

קבוצת המדדים	הצעות למדדים	מספר מציעים
תפקידים ואחריות ציבורית	תפקידים רשמיים (יו"ר עמותה, חברות בבורד של ארגון/ועדה ציבורית) חברות בצוותי מייסדים לפרויקטים, תפקידים באירגונים מקצועיים או ממשלתיים	15
ייעוץ ומעורבות מקצועית	ייעוץ למיזמים לאומיים, כתיבת ניירות עמדה וקידום חקיקה, חברות בצוותי פיתוח והערכה	10
הרצאות ותקשורת ציבורית	מספר הרצאות לציבור הלא-אקדמי, השתתפות בפודקאסטים או הופעות במדיה, כתבות בתקשורת	20
מחקר ומאמרים בעלי יישום חברתי	מחקרים בשיתוף גורמים ציבוריים, פרסומים אקדמיים הנגישים לציבור הרחב (בעברית/ערבית), מאמרים שממצאיהם מיועדים לציבור הרחב	12
הערכה כמותית ואיכותית	מספר הנהנים או המושפעים מהפעילות, הערכת רמת ההשפעה (קהילתית, אזורית, לאומית), מספר השעות שהוקדשו למעורבות הציבורית	18
שיתופי פעולה ובניית קהילה	שיתופי פעולה עם עמותות וארגונים לא-אקדמיים, השתתפות בתחרויות, האקטונים ופעילויות קהילתיות, מעורבות בהנחיית פרויקטים בקהילה	14
יישום ידע והכשרה	הכשרת אנשי מקצוע (קורסים, סדנאות) מספר פרויקטים מיושמים, תוצרים שנעשה בהם שימוש קליני	9

⁵ גץ, ד', גלעד, ו', קליין, ר', בוכניק, צ', בנטל, ב', ופלד, ד' (2024). מדדים להערכת המעורבות של חוקרי האוניברסיטאות בהעברת ידע לחברה כוח אדם מדעי וטכנולוגי נושאים נבחרים – חלק ב'. מוסד שמואל נאמן.

7.7. ניתוח הערות המשיבים

מתוך ניתוח איכותני של התשובות לשאלה פתוחה בה ניתנה למשיבים אפשרות לכתוב הערות בהקשר למדיניות הנהוגה באקדמיה כלפי מעורבות ציבורית של חברי סגל, ניתן לראות חיזוק לנתונים הכמותיים:

האקדמיה אינה מקדמת את המעורבות הציבורית ואף מערימה עליה קשיים

"האוניברסיטה לא רק שאיננה מעודדת פעילויות אלו, אלא אף מתנגדת להן כיוון שהן גוזלות זמן מהחוקר שאמור לשבת ולחקור (ולא להשפיע על העולם מסביבו). נכון שלאחרונה ניכרים ניצני שינוי".

"המערכת האקדמית בטכניון איננה מוכוונת מעורבות ציבורית וככזו אני מוצאת שקשה לי להנחיל את הערך הזה אצל משתלמים לתארים גבוהים".

"מעורבות ציבורית הינו תחום אשר מוזנח במוסד שלנו וחבל שכך. נקווה שיפותחו כלים לעודד חברי סגל למעורבות ציבורית משמעותית".

אין תגמול ותמריצים לפעילות ציבורית

"מה שלא יתוגמל לא יקרה בתדירות גבוהה. מה שאנחנו רוצים/ות לעודד - צריך לתגמל".

"התשתית התקצובית מנחה במידה רבה את הדרישות לקידום".
"חוסר העידוד בא לידי ביטוי בהערכה נמוכה יותר לחוקר המבצע אימפקט לעומת חוקר הכותב מאמרים או משיג קרנות מחקר".

תחושה שמקבלי ההחלטות אינם מתחשבים מספיק במחקרים אקדמיים

"לכל אורך הקריירה האקדמית שלי, לישראל יש ממשלה שלא מעוניינת בעמדת מומחים ושוקלת שיקולים זרים בדרך כלל".

אחריות האקדמיה לתרום לציבור, במיוחד לאור העובדה שהמחקר ממומן מכספי ציבור

"כיוון שתפקידנו לשרת את הציבור בכללותו ולא רק לענות לצרכים המידיים של האוניברסיטה".

"אנשי אקדמיה הם משרתי ציבור ולכן מחובתם לתרום לציבור מהידע שהם צברו".

"המדינה משקיעה 13 מיליארד בכל שנה במחקר אקדמי והתרומה צריכה לבוא בעוד צורות חוץ ממאמרים מדעיים".

*"מדורב תמיד על שליש-שליש-שליש (מחקר-הוראה/הנחייה-פעילות
ציבורית/מקצועית)".*

*"מעורבות ציבורית היא חשובה אך באה במקום שלישי אחרי הנחלת
הידע לדורות הבאים".*

"דרישה למעורבות ציבורית יכולה בקלות להאפיל על איכות המדע".

מתוך ניתוח השאלות הפתוחות המשיבים העלו מספר הצעות לעידוד המעורבות הציבורית:

- הקמת מאגר חוקרים ציבוריים שיוכלו להשתלב בפרויקטים ציבוריים בתחומי הבריאות והסביבה.
- הכשרה/ תמיכה/ ליווי של חברי סגל צעירים כמנטורשיפ לקידום יכולת חברי הסגל לתרום ולהשפיע על החברה.
- חיזוק יוזמות קיימות- דוגמא שנתן אחד העונים "בטכניון יש את 'החממה החברתית' שמקדמת את הנושא בצורה טובה מאוד. צריך לחזק את היוזמה הזו, יחד עם יוזמות אחרות כמו 'מהנדסים ללא גבולות'.

בנוסף, חלק מהמשיבים ציינו את חשיבות הנושא והודו לצוות המחקר על ביצועו ועל ההזדמנות שניתנה להם באמצעותו להשמיע את דעתם בנושא ולקבל הכרה על מעורבותם.

*"תודה על ההזדמנות להשמיע את הקול הזה. יש בי תסכול מתמשך
ופעם ראשונה שמרגישה שיש איזו הכרה....אז תודה".*

8. תובנות מרכזיות

1. **המוטיבציות לעיסוק במעורבות ציבורית הן בעיקר ערכיות ומקצועיות, אך יש חסמים מוסדיים המונעים מעורבות רחבה יותר.**
2. **העומס האקדמי הוא הגורם המרכזי המרתיע חברי סגל צעירים ממעורבות ציבורית, בעיקר בשל החשש מעיכוב בקידום.**
3. **מעורבות ציבורית נתפסת כתורמת לקריירה האקדמית, אך היא אינה זוכה להכרה מספקת בתהליכי הערכה וקידום.**
4. **בעלי קביעות וחברי סגל ותיקים יותר נוטים יותר להשתתף במעורבות ציבורית, מה שמדגיש את הצורך בתמיכה נוספת לחוקרים צעירים ולכך שמעורבותם הציבורית לא תפגע בקידומם האקדמי אלא תתרום לה.**
5. **מדיניות מוסדית רשמית כמעט ואינה קיימת - רבים מהמשיבים הדגישו את הצורך בפיתוח מנגנוני תמיכה והכרה מוסדית.**
6. **תמריצים לא-כספיים, כגון שילוב בקריטריוני קידום, מענקי מחקר והפחתת עומס אדמיניסטרטיבי ושעות הוראה, נתפסים כמנגנוני העידוד היעילים ביותר.**

ממצאי המחקר מצביעים על כך שמרבית חברי הסגל בתחום בריאות הציבור ואיכות הסביבה עוסקים או עסקו בעבר במעורבות ציבורית, כאשר המניעים המרכזיים לכך הם ערכים חברתיים ובראשם הרצון לתרום לציבור ותחושת שליחות אישית ומקצועית. עם זאת, חסמים משמעותיים כגון מחסור בזמן והיעדר הכשרה מתאימה מונעים מעורבות רחבה יותר. יתרה מכך, למרות שהתנסות במעורבות ציבורית נתפסת כתורמת מבחינה מחקרית ופדגוגית, היא אינה מהווה גורם המקדם את הקריירה האקדמית של חברי הסגל ואינה זוכה להכרה מספקת במוסדות האקדמיים. רוב המוסדות אינם משלבים את המעורבות הציבורית בקריטריונים לקידום חברי סגל ואינם מספקים תמריצים לפעילות זו. בהתבסס על עמדת ות"ת לגבי החשיבות של מעורבות ציבורית של סטודנטים⁶, ניתן לטעון כי יש מקום להרחיב חשיבה זו גם למעורבות ציבורית של חברי הסגל. אם ות"ת רואה במעורבות סטודנטים כלי משמעותי לתרומה חברתית, חיזוק הקשר בין האקדמיה לקהילה, והכשרת בוגרים בעלי אוריינטציה ציבורית, הרי שמתבקש להחיל גישה דומה גם על חברי הסגל, אשר מהווים את הכוח המוביל באקדמיה מבחינת מחקר, השפעה על מדיניות ציבורית והנגשת ידע לחברה. שילוב רכיב המעורבות הציבורית במודל התקצוב ובקריטריונים לקידום של חברי סגל יוכל לחזק את המחויבות האקדמית לשירות החברה ולהבטיח שהידע המחקרי ישמש לא רק לפרסומים מדעיים, אלא גם להובלת שינוי ממשי בתחומים כמו בריאות הציבור, סביבה, חינוך וחדשנות טכנולוגית.

⁶ המועצה להשכלה גבוהה, הוועדה לתכנון ולתקצוב. (2013). מעורבות חברתית – תפקידה השלישי של האקדמיה: חוברת חשיפה במסגרת יום העיון למעורבות אקדמיה וסטודנטים בקהילה. ירושלים: המועצה להשכלה גבוהה.

9. צעדים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית במוסדות להשכלה גבוהה

מטרת הפרק היא להציע למוסדות האקדמיים צעדים אפשריים לעידוד מעורבות ציבורית של חברי הסגל. כל מוסד יכול להחליט אם וכיצד ליישם צעדים אלה, בהתאם לצרכיו, לתרבות הארגונית שלו ולשיקולים אקדמיים ופיננסיים פנימיים.

9.1 גיבוש מדיניות ברורה והטמעתה

➤ הגדרת מטרות וערכים

- **הבהרת החשיבות** שהמוסד מייחס למעורבות ציבורית, ושילובה במסגרת האסטרטגיה או החזון המוסדי.
- פרסום **הצהרה רשמית או קווים מנחים** לגבי שילוב מעורבות ציבורית בפעילות של חברי הסגל.

➤ מנגנוני הערכה וקידום

- יצירת אפשרות, אך לא בהכרח חובה, **להכיר בפעילות ציבורית כחלק מקריטריוני הקידום האקדמי** – למשל, סעיף ייעודי בקורות החיים, דיווח מסודר על פרויקטים של מעורבות בקהילה, ניירות עמדה, וכדו'. מתן מרחב למוסד לבחון כיצד (וכמה) נקודות זכות או "משקל" להקנות למעורבות ציבורית בתהליכי ההערכה והקידום.

➤ סמכות ותיאום

- **מינוי גורם או ועדה אחראיים בתוך המוסד** לתכנון, תיאום וקידום הפעילות הציבורית, תוך איזון בין דרישות המחקר, ההוראה והפעילות בקהילה. דוגמה לכך ניתן לראות באוניברסיטת ממוראל **בקנדה**⁷, שהקימה את **The Office of Public Engagement (OPE)**. המשרד משמש כ"גורם האחראי על תחום המעורבות החברתית של האוניברסיטה ומשמש "זרז לפעולות במעורבות ציבורית". הוא פועל מול גופים פנימיים וחיצוניים, מתוך מטרה לפתח ולתמוך ביוזמות התורמות לייעדי האוניברסיטה בתחום המעורבות הציבורית.

9.2 הרחבת ההזדמנויות למעורבות ציבורית

➤ שילוב המעורבות הציבורית בהוראה

- **עידוד פיתוח קורסים** הכוללים פרויקטים בעלי השפעה חברתית או השתתפות בקהילה.
- **הנחיית סטודנטים** לתארים מתקדמים **בשילוב היבטים יישומיים ומדיניות ציבורית** במחקריהם.

Memorial's [Office of Public Engagement](#) (OPE) ⁷

➤ מענקי מחקר פנימיים ותקצוב גמיש

- ייעוד מסוים של מענקי מחקר עם פוטנציאל להשפעה ציבורית.
- מתן עדיפות למחקרים שהיקף השפעתם החברתית גדול או שעוסקים בפתרון סוגיות ציבוריות ממשיות.

➤ שיתופי פעולה ומיזמים משותפים

- פיתוח שותפויות עם ארגונים חוץ-אקדמיים, עמותות וגופים ציבוריים, כדי להרחיב את אפשרויות המחקר היישומי ולהגדיל את הקשרים המוסדיים עם הקהילה.
- עידוד כניסה של חוקרים לפורומים ציבוריים כגון ועדות הכנסת ופרויקטים מקומיים, תוך גיבוי מוסדי.

9.3. התמודדות עם חסמים ארגוניים ואישיים

➤ צמצום עומסי עבודה ומתן גמישות

- בחינת אפשרות להפחתת היקף הוראה או משימות אדמיניסטרטיביות עבור מי שמובילים פעילות ציבורית משמעותית, על מנת לשמור על איזון בין תחומי האחריות האקדמיים השונים.

➤ הכשרה וליווי מקצועי

- פיתוח סדנאות, הכשרות ופעילויות העשרה המיועדות לחברי סגל המעוניינים לקדם את עשייתם הציבורית (למשל, כיצד לכתוב ניירות עמדה, כיצד לפנות לגופי ממשל, כיצד לפתח שותפויות).
- יצירת פורום פנימי של עמיתים למעורבות ציבורית, המאפשר לחוקרים לשתף ידע וניסיון.

➤ חיזוק ההכרה וההוקרה הפנימית

- הענקת פרסים או אותות הצטיינות לחוקרים שתרמו תרומה בולטת לחברה.
- הצגת הישגי המעורבות הציבורית בדיווחים שנתיים, באתר המוסד או באירועים רשמיים.

9.4. מדדים להערכת מעורבות ציבורית (לבחירה ולהתאמה מוסדית)

להלן דוגמאות למדדים אפשריים, המבוססים על הספרות ותובנות מהראיונות והשאלון. כל מוסד יכול לאמץ את המדדים הנראים לו רלוונטיים או להתאים אותם לצרכיו:

1. יעוץ מקצועי ושיתוף פעולה עם מקבלי החלטות

- מספר ניירות עמדה או חוות דעת מקצועיות שהוגשו לגופים ציבוריים.
- ניתן לכמת לפי מספר ניירות העמדה שהוגשו בשנה אקדמית;
- שקלול איכות בהתאם לגוף המקבל (כנסת, משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגונים בינלאומיים וכו').
- השתתפות פעילה בפורומים ציבוריים וממשלתיים.

- מספר ועדות ציבוריות או ממשלתיות שבהן החוקר היה חבר או יועץ;
- מספר הופעות או הרצאות בפני פורומים מקצועיים של מקבלי החלטות.
- פרסים או אותות הצטיינות חיצוניים על תרומה ציבורית.
- מעקב כמותי אחר פרסים והוקרות רשמיות שניתנו לחוקרים על פועלם הציבורי
- אפשר לשקלל את רמת הפרס (מקומי, ארצי, בינלאומי) ותחום העשייה.

2. השפעה ישירה על מדיניות ציבורית, חקיקה ורגולציה

- מעורבות בתהליכי חקיקה או רגולציה בתחומי המחקר של החוקר.
- ספירת מספר היוזמות החוקיות או הרגולטוריות שבהן היה לחוקר תפקיד פעיל (כמו גיבוש הצעות חוק, נספחי רגולציה וכדומה)
- שקלול לפי רמת המעורבות (למשל, כתיבת חוות דעת לעומת עמידה בראש ועדה).
- הוכחת אימוץ של תובנות מחקריות על ידי גופי ממשל.
- מספר ציטוטים של מחקרים בדוחות רשמיים, ניירות מדיניות או קובצי הנחיות ממשלתיים
- מעקב אחר שינוי מדיניות מוצהר, המסתמך על מחקרי החוקר (למשל, במסמכים רשמיים או בעדויות פורמליות).

3. הנגשת מדע ותרומה לקהילה

- הרצאות וכנסים ציבוריים, הפקות תקשורתיות, שיתופי פעולה עם ארגוני חברה אזרחית.
- מספר הרצאות וימי עיון פומביים בשנה, כולל הרצאות לזעדי עובדים, מתנ"סים, כנסים ציבוריים וכדומה
- ספירת מספר הפעמים שבם חברי סגל השתתפו ביוזמות קהילתיות או פרויקטים משותפים עם עמותות, ארגוני חברה אזרחית וקהילות מקומיות.
- כתיבה ופרסום במדיה פופולרית.
- מספר מאמרי דעה או כתבות בעיתונות רחבה
- הופעות בכלי תקשורת (טלוויזיה, רדיו, פודקאסטים פופולריים) והשפעתן (אורך ראיון, מספר צפיות/האזנות, תהודה ברשתות חברתיות).

4. חינוך והדרכת סטודנטים

- שילוב פרויקטים עם רכיב חברתי או ציבורי בקורסים.

- מספר הקורסים הכוללים פרויקטים חברתיים
- היקף המשתתפים בפרויקטים (כמות סטודנטים המעורבים, מספר פרויקטים וכו').
- הנחיית סטודנטים למחקרים יישומיים בעלי תרומה קהילתית.
- מספר עבודות גמר או מחקרים יישומיים המובילים להשפעה על הקהילה (למשל, עבודה עם ארגונים מקומיים, משרדי ממשלה או רשויות מקומיות)
- מדד המשך יישום הפרויקטים לאחר סיום המחקר (כגון המלצות יישומיות שמומשו בפועל).
- העברת קורסים לציבור הרחב מחוץ לכותלי המוסד.
- מספר קורסים או סדנאות הפתוחים לציבור הרחב (למשל, העברת קורסים בקמפוסים ציבוריים, מתנ"סים, או מסגרות חברתיות אחרות).
- כמות המשתתפים והיקף הפעילות (מספר מפגשים, משך הסדנה, מספר המשתתפים בפועל).

הצעדים והמדדים המוצעים לעיל **מכוונים להציע מסגרת אפשרית** למוסדות אקדמיים המעוניינים **לעודד ולחזק את המעורבות הציבורית של חברי הסגל**. הדגש הוא על שמירת האוטונומיה המוסדית, כך שכל מוסד יוכל לאמץ את הכלים המתאימים לו, הן מבחינת תרבות ארגונית והן מבחינת משאבים וצרכים ייחודיים.

הערכה איכותית-נרטיבית לצד מדדים כמותיים

על אף הצורך ביצירת מדדים ברורים וכמותיים למעקב אחר מעורבות ציבורית, **חשוב להכיר בכך שכל פעילות עשויה לכלול מאפיינים ייחודיים שאינם ניתנים לכימות מלא**. בדומה לנעשה במסגרת ה- REF (Research Excellence Framework) בבריטניה, מומלץ לאפשר הערכה איכותית-נרטיבית, שבאמצעותה חוקרים ומוסדות יוכלו להציג **באופן סיפורי ודוגמאות קונקרטיות** את האופן שבו הפעילות הציבורית השפיעה על מדיניות, קהילה או תהליכי קבלת החלטות. גישה זו מאפשרת:

- ✓ **הדגשת היבטים ייחודיים של התרומה הציבורית**
- הצגת פרויקטים או פעולות שאינן מתבטאות רק במספרים (למשל, איכות השותפויות החברתיות, עומק הקשר עם הקהילה, יצירת חדשנות ארגונית).
- ✓ **מתן תוקף לתהליכים ולתוצאות ארוכי טווח**
- תהליכי שינוי עומק או השפעות מתמשכות (למשל, שינויי מדיניות לאחר כמה שנים, הטמעת רעיונות חינוכיים לטווח ארוך) עשויים לדרוש התבוננות נרטיבית.
- ✓ **התמודדות עם שונות בין-תחומית ובין-מוסדית**

- תחומי מחקר שונים פועלים בהקשרים וקהלים מגוונים (למשל, מעורבות עם אוכלוסיות ייחודיות, פרויקטים בינלאומיים ועוד), והערכתם עשויה לדרוש תיאור עומק.
- מתן אפשרות לכל מוסד או תחום מחקר לבחור את הנרטיב המתאים להמחשת השפעתו הציבורית.

באופן זה, **ניתן לשלב בין מדדים כמותיים** (מספר מאמרים פופולריים, ניירות עמדה שהוגשו, פרסים וכדומה) **לבין רכיב הערכה איכותני** שבוחן את עומק ומשמעות ההשפעה הציבורית, תוך התחשבות בהקשר הייחודי של הפעילות, זהותה של האוכלוסייה המוטבת, ותרומתה לטווח ארוך.

מעורבות ציבורית של חברי סגל עשויה להעמיק את ההשפעה האקדמית על החברה, להרחיב את אפיקי המחקר היישומי ולהדק את הקשר בין האקדמיה למערכות הציבוריות והקהילתיות. בכך היא תורמת להגברת הרלוונטיות החברתית של המוסד ולהתפתחות מקצועית ואישית של החוקרים עצמם.

סייג מתודולוגי

המחקר נערך בקרב חברי סגל אקדמי בשלושה מוסדות אקדמיים בלבד, בשני תחומים- בריאות הציבור ואיכות הסביבה - תחומים בהם קיימת ציפייה מובנית למעורבות ציבורית בשל השפעתם הישירה על החברה והמדיניות. על מנת לבחון את ישימות הממצאים בהקשרים רחבים יותר, יש צורך בהרחבת המחקר למוסדות נוספים, כולל אוניברסיטאות נוספות ומכללות אקדמיות. בנוסף, יש לבדוק האם חברי סגל מתחומים אחרים, כגון הנדסה ומדעים מדויקים, מקיימים פעילות ציבורית דומה, והאם ניתן להחיל גם עליהם את ממצאי המחקר והמדדים שהוצעו.

נספח א': ממצאים מרכזיים מהמחקר "תרומה לחברה של חוקרים מתחום עבודה סוציאלית - וייס-גל, ע., גל, ג. (2017)"

בשנת 2017 נעשתה עבודה על ידי חוקרים מבתי ספר לעבודה סוציאלית של אוניברסיטת תל אביב והאוניברסיטה העברית במטרה לבחון את המחקר המוקדש למעורבותם של חברי סגל בבתי הספר לעבודה הסוציאלית בישראל בתהליכי עיצוב מדיניות.⁸ במסגרת המחקר רואיינו 24 חברי סגל מ-8 בתי ספר לעבודה סוציאלית בישראל. החוקרים סיווגו את המעורבות של חברי הסגל שרואיינו בפעולות לשתי קטגוריות:

- מוסדית פורמלית - פעולות ישירות בתוך הזירות הפורמליות שהמדיניות נדונה ונקבעת בהן

- השתתפות בוועדות הדנות במדיניות
 - מפגשים עם קובעי המדיניות
 - כתיבת מסמכי מדיניות וניירות עמדה
 - השתתפות בקבוצות דיון מטעם הממשלה
 - נשיאת תפקידים פורמליים מתוקף מינוי ממשלתי (בשירותי רווחה)
- הפעלה חברתית- פעולות עקיפות של השפעה על מדיניות, שעיקרן הפעלה חברתית

- פורומים משותפים עם סטודנטים בתוך בתי הספר לעבודה סוציאלית
 - השתתפות בפורומים, קבוצות או קואליציות מחוץ לכותלי בית הספר
 - שימוש במדיה
 - חברות בוועד מנהל, ועדות היגוי או תפקיד בארגון
 - הנגשת מחקרים בכנסים לציבור הרחב או באינטרנט
- רוב חברי הסגל שילבו בין אסטרטגיות פורמליות מוסדיות לאסטרטגיות של הפעלה חברתית כאשר ברוב המקרים שילבו חברי הסגל בין פעולות שונות בתוך כל קטגוריה.
- מתשובותיהם של חברי הסגל בנוגע לגורמים שהניעו אותם או הקשו על מעורבותם זיהו החוקרים שלוש קטגוריות עיקריות:

- מוטיבציה - גורמים פנימיים ברמת חבר הסגל
 - סביבה מאפשרת - גורמים הנוגעים לתרבות הארגונית של המוסד האקדמי
 - זיהוי הזדמנות - גורמים הנוגעים לנגישות לתהליך עיצוב המדיניות
- מלבד הגורמים המאפשרים זיהו החוקרים שלושה גורמים מעכבים של מעורבות חברתית:
- משימות הוריות
 - קשיים הקשורים לתהליך המעורבות עצמו (התנגדות של פוליטיקאים לנושא, פיזור של ועדה לדיון על מדיניות טרם הגישה את המלצותיה וכו')
 - תחושת עייפות ממאבקים חברתיים

הרוב הגורף של חברי הסגל ללא קשר למוסד או דרגה אקדמית תיארו את יחס המוסד האקדמי למעורבותם בהשפעה על מדיניות כיחס שאין בו התנגדות גלויה, אך גם לא תמיכה

⁸ וייס-גל, ע., גל, ג. (2017). אקדמיה, עבודה סוציאלית ומדיניות חברתית: מה ניתן ללמוד מחברי סגל המעורבים בתהליכי עיצוב מדיניות חברתית? Social Security (Hebrew Edition) / ביטחון סוציאלי, 101, 85-118.

גלויה. המרואיינים ציינו כי המסר של המוסד היה בעיניהם ברור: **הדגש הוא על מחקר ופרסום בכתבי עת מדעיים ולא על מעורבות חברתית או מעורבות בעיצוב מדיניות.**

חמישה חברי סגל טענו שמעורבותם כלל לא השפיעה על הקריירה האקדמית שלהם. תשעה חברי סגל אחרים ציינו את תרומתה החיובית של המעורבות לקריירה האקדמית שלהם. לעומתם, תשעה חברי סגל טענו שהמעורבות בתהליכי עיצוב מדיניות עיכבה את קידומם האקדמי.

החוקרים הגיעו למסקנה כי מעורבות חברי סגל בתהליכי עיצוב מדיניות בתוך סביבה אקדמית נתפסת על ידי המוסדות כמשנית בחשיבותה, פעולה שקופה ולא מתוגמלת. מסר זה בלט בהתייחסותם של חברי הסגל לגורמים המעכבים את מעורבותם בעיצוב מדיניות, לקשר בינה לבין קידומם בסולם הדרגות האקדמיות וליחס הארגון כלפיה.

נספח ב': שאלות לראיון חצי מובנה

- מה הם התחומים העיקריים שבהם חברי הסגל מעורבים בהעברת ידע לחברה?
- באיזה דרכים חברי הסגל משתפים בידע אודות מחקריהם עם גורמים מחוץ לאקדמיה?
- מה הוא היקף הפעילות של חברי סגל של העברת ידע לחברה (רוב חברי הסגל חלקם?)
- האם קיים איסוף נתונים של מעורבות חברתית של חברי סגל ברמת המוסד? ברמת הפקולטה? אם כן, האם האיסוף נובע מתוקף החלטה מוסדית? במידה ויש לך גישה לנתונים הללו האם נוכל לקבלם?
- האם קיימים לדעתך מדדים אובייקטיביים יכולים להתאים להערכת מעורבות חברתית של חברי סגל?
- מה המוטיבציה של חברי הסגל לפעילות כזאת?
- מה היא מדיניות של האוניברסיטה ו/או של הפקולטה כלפי "מעורבות ציבורית מבוססת מחקר?"
- האם קיים תמרוץ/ תגמול לחברי סגל מהפקולטה שלך העוסקים בפעילות של מעורבות חברתית?
- האם מעורבות כזו נלקחת בחשבון בקידום בדרגה? במידה וכן באילו דרגות?
- האם תוכל לציין אילו חברי סגל מהפקולטה שלך עוסקים במעורבות חברתית? האם יש אנשים נוספים אליהם אתה ממליץ שנפנה בנושא?

שאלות נוספות לחברי סגל:

- האם אתה מכהן/ת בתפקיד כלשהו או חברה/ה בוועדה או גוף ציבורי/ממשלתי בישראל? (הכוונה לתפקיד או וועדה שלגביהם יש לך מינוי ע"י גורם ציבורי/רשמי/ממשלתי כלשהו ברמה הארצית או המוניציפלית/מקומית)
- האם אתה מכהן/ת בתפקיד כלשהו באגודה מקצועית, עמותה, או כל גורם מקצועי (לא ציבורי ממשלתי/רשמי) אחר בישראל?
- האם אתה מכהן/ת בתפקיד כלשהו באגודה מקצועית, עמותה, או כל גורם מקצועי בחו"ל? (למשל בתור יו"ר, חבר/ת וועדה מקצועית, יועץ/ת, או כל תפקיד אחר בעל נראות ציבורית)
- האם היית מעורב/ת בשנה האחרונה במתן הרצאות (שלא בשכר) ו/או בפעילויות להפצת ידע לציבור הרחב ו/או לאנשי מקצוע?

נספח ג': שאלון לחברי סגל

תמליל השאלון מתוך מערכת Lime:

מעורבות ציבורית מבוססת מחקר של חברי.ות סגל בתחום איכות הסביבה

ובריאות הציבור

חברת סגל יקר.ה,

אנו פונים אליך בבקשה אישית להקדיש מזמנך ולמלא את השאלון אשר יופיע בהמשך.

בימים אלה אנו מבצעים מחקר עבור המולמו"פ שמטרתו להציג תמונת מצב עדכנית של ההשתתפות של חוקרים מהמוסדות להשכלה גבוהה בישראל בהעברת ידע מבוסס מחקר לטובת הציבור על מנת לזהות פערים ו"כשלי שוק" בתמרוץ פעילות זו באקדמיה. הפרויקט של המולמו"פ נעשה בתמיכת ות"ת והמנחים האקדמיים שלו הם פרופ' דן פלד (חבר המולמו"פ) ופרופ' בנימין בנטל, מאוניברסיטת חיפה.

אנו מעוניינים לבחון את הצורות השונות בהן מועבר ידע מחוקרי האוניברסיטאות לטובת הציבור ואת הזרזים והחסמים לפעילות כזו בתחומי בריאות הציבור ואיכות הסביבה. אנו מבקשים התייחסות לשאלות גם אם אינך מעורבת. בהעברת ידע לטובת הציבור.

השתתפותך במחקר היא התנדבותית ומתבצעת באמצעות שאלון אלקטרוני. ניתוח התוצאות יהיה אגרגטיבי על מנת לשמור על אנונימיות המשתתפים.

תודה רבה מראש,

צוות המחקר ממוסד שמואל גאמן

פרטים דמוגרפיים

לפניך שאלות הנוגעות למאפיינים דמוגרפיים וארגוניים
1 מהו המוסד העיקרי בו אתה חברת סגל כיום?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אוניברסיטת חיפה
- הטכניון - מכון טכנולוגי לישראל
- אוניברסיטת תל אביב
- האוניברסיטה העברית בירושלים
- אוניברסיטת בן גוריון בנגב
- אוניברסיטת בר אילן
- אוניברסיטת אריאל בשומרון
- מכון וייצמן למדע
- אוניברסיטת רייכמן
- אחר

2 לאיזו פקולטה/בית ספר/מחלקה אתה משתייך?

אנא כתוב את תשובתך כאן:

3 מהו תחום עיסוקך העיקרי במוסד בו הנך מועסק?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- איכות הסביבה
- בריאות הציבור
- אחר

4 אנא פרט מהם תחומי המחקר העיקריים שלך?

פירוט

תחום

א:

תחום

ב:

תחום ג:

5 מה הוותק שלך כחברת סגל במוסד בו הנך מועסק?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- עד 3 שנים
- 4-7 שנים
- 8-14 שנים
- מעל 15 שנים

6 האם יש לך קביעות במוסד בו אתה עובדת?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- כן
- לא

7 מהי הדרגה האקדמית שלך?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- מרצה
- מרצה בכיר
- פרופסור חבר
- פרופסור מן המיין
- אחר

8 מה גילך?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- מתחת ל- 30
- 31-54
- 55-67
- מעל 68

9 מהו מגדרך?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- נקבה
- זכר
- אחר

מדיניות המוסד האקדמי והפקולטה/מחלקה שלך כלפי מעורבות ציבורית

ניתן להגדיר מעורבות ציבורית מבוססת מחקר (Research-driven public engagement) כשיתוף פעולה מכוון בין חברי סגל אקדמי לבין הקהילה הרחבה, במטרה לשתף, ליישם וליצור ידע מקצועי לטובת הציבור ולהשפיע על מדיניות של מקבלי ההחלטות. מעורבות זו יכולה ללבוש צורות שונות, כגון הרצאות פומביות, פרויקטים מחקרניים מבוססי-קהילה, ייעוץ מדיניות, השתתפות בועדות חוץ-אקדמיות בתחום המומחיות ושיתופי פעולה עם ארגונים לא-אקדמיים.

10 במוסד האקדמי שבו הנך מועסקת

אנא בחר/י את התגובה המתאימה לכל פריט:

כלל לא	במידה מועטה מאוד	במידה מועטה	במידה רבה	במידה רבה מאוד
קיימת מדיניות רשמית בנושא מעורבות ציבורית של חברי.ות סגל הקשורה למומחיותם.ן המקצועית או האקדמית (למשל: הנושא מופיע בחזון המוסד, קיימת חובת דיווח בקורות חיים וכו')	מעורבותם.ן הציבורית של חברי.ות סגל תורמת לקידום.ן האקדמי (למשל: קבלת קביעות, העלאה בדרגה וכו')	מעורבות ציבורית של חברי.ות סגל הקשורה למומחיותם.ן המקצועית או האקדמית זוכה לנראות (ציון במדיה חברתית, פרסים)	<u>בפקולטה בה את.ה חבר.ה</u>	חברי.ות בפקולטה/ מחלקה סגל עוסקים.ות במעורבות ציבורית הקשורה למומחיותם.ן המקצועית או האקדמית
מעורבות ציבורית של חברי.ות סגל הקשורה למומחיותם.ן המקצועית או האקדמית של חברי.ות סגל זוכה להקלות בהוראה או בחובות הפקולטיים				

11 האם לדעתך במוסדות האקדמיים צריכה להיות מדיניות רשמית שמעודדת מעורבות ציבורית הקשורה לתחום התמחותם. המקצועית או האקדמית של חברי.ות סגל (למשל הופעה בחזן המוסד, חובת עוסוק במעורבות ציבורית כלשהי, חובת דיווח בקורות חיים, משקל קבוע בועדות קידום וכו')

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- כן
- לא

• אנא פרטי' בהערות מדוע:

הוסף הערה שתבאר את בחירתך

12 כיצד להערכתך ניתן לעודד חברי.ות סגל האקדמי להגביר את המעורבות הציבורית הקשורה לתחום מומחיותם. המקצועית או האקדמית?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אין צורך לעודד את המעורבות הציבורית של חברי.ות הסגל האקדמי
- תגמול כספי
- הקלות בהוראה
- פרסים יעודיים
- הוספת מענקי מחקר יעודיים
- התחשבות בקידום אקדמי
- הקלות במטלות פנים מוסדיות
- אחר

13 האם לדעתך צריך להעניק תגמול אקדמי/ כספי/ אחר על מעורבות ציבורית של חברי סגל?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- כן
- לא

• אנא פרטי' בהערות מדוע:

הוסף הערה שתבאר את בחירתך

14 האם יש לך הצעה למדדים אובייקטיביים (בדומה לנהוג להערכת מצוינות אקדמית ומצוינות בהוראה) שיכולים להתאים להערכת מעורבות ציבורית של חברי.ות סגל (למשל מספר הרצאות בפני קהל לא אקדמי, מספר מסמכי מדיניות וכו'):

אנא כתוב את תשובות(י)ך כאן:

- מדד #1
- מדד #2
- מדד #3
- מדד #4

• מדדים נוספים

עיסוק במעורבות ציבורית מבוססת מחקר במעורבות ציבורית מבוססת מחקר

15 במהלך הקריירה שלך כחבר.ת סגל, האם עסקת או הינך עוסק.ת במעורבות ציבורית מבוססת מחקר, הקשורה לתחום מומחיותך המקצועית או האקדמית מחוץ לכותלי המוסד האקדמי בו הנך מועסק.ת?

יש לבחור אחת מהתשובות הבאות

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

• כן אנא דלג. לשאלה 17

• לא

16 במידה שאינך משקיע.ה מזמנך במעורבות ציבורית, מה הם החסמים או הסיבות לכך? ניתן לבחור ביותר מאפשרות אחת:

אנא בחר/י בכל האפשרויות המתאימות

• העדר עניין

• העדר תמיכה מהמוסד האקדמי

• חוסר זמן

• חוסר ידע או מיומנות

• אחר:

נא לעבור לסוף השאלון (שאלה מס' XXXX)

17 ציין.י מה המוטיבציה שלך לעסוק במעורבות ציבורית? ניתן לבחור ביותר מאפשרות אחת:

אנא בחר/י בכל האפשרויות המתאימות

• תחושת שליחות אישית ומקצועית

• רצון להשפיע ולהוביל שינוי חברתי

• דאגה לעתיד הדורות הבאים

• רצון להשתמש בידע ובמומחיות שלי לטובת הציבור

• אמונה שהאוניברסיטאות הציבוריות בישראל צריכות לתרום לחברה ולסביבה

• תוספת הכנסה

• אחר:

18 האם העיסוק במעורבות ציבורית השפיע על הקריירה האקדמית שלך?

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

• השפיע לטובה

• השפיע לרעה

• לא השפיע כלל

• אנא פרט.י בהערות כיצד השפעה זו באה לידי ביטוי:

הוסף הערה שתבאר את בחירתך

תחומי מעורבות ציבורית מבוססת מחקר

במהלך הקריירה שלך כחבר.ת סגל, האם עסקת או הינך עוסק.ת במעורבות ציבורית מבוססת מחקר באחד או יותר מתחומים הבאים?

19 כיהנת בתפקידי הנהלה בארגונים רשמיים ועמותות

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

20 אנא פרטי את הארגונים והתפקידי הנהלה אותם מילאת

שם ועיסוק הארגון פרטי את התפקיד אותו מילאת בארגון

ארגון # 1

ארגון # 2

ארגון # 3

ארגונים נוספים

21 יעצת לגופים ממשלתיים/ציבוריים

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

22 אנא פרטי את הגופים הממשלתיים/הציבוריים להם יעצת

שם הגוף	פרטי את התחומים בהם יעצת
הממשלתי/הציבורי לו	לגוף הממשלתי/הציבורי
יעצת	

גוף ממשלתי/ציבורי # 1

גוף ממשלתי/ציבורי # 2

גוף ממשלתי/ציבורי # 3

גופים ממשלתיים/ציבוריים
נוספים

23 היית חברה בוועדות או בגופים ממשלתיים/ציבוריים בישראל

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

24 אנא פרטי את מהן הוועדות בהן היית חבר בישראל

שם הוועדה בה היית חבר.ה
פרטי מה התפקיד אותו מילאת בוועדה

ועדה # 1

ועדה # 2

ועדה # 3

ועדות נוספות

25 היית חבר.ה בוועדות או בגופים ממשלתיים בינלאומיים

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

26 אנא פרטי את מהן הוועדות הבינלאומיות בהן היית חבר.ה

שם הוועדה הבינלאומית בה היית חבר.ה
פרטי מה התפקיד אותו מילאת בוועדה

ועדה בינלאומית # 1

ועדה בינלאומית # 2

ועדה בינלאומית # 3

ועדות בינלאומיות נוספות

27 השתתפת בפעילות לגיבוש חקיקה או תקינה

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

28 אנא פרטי דוגמאות לחקיקה או תקינה שבגיבושן היית מעורב.ת

שם החקיקה/ התקינה שבגיבושה היית מעורב.ה
פרטי מה התפקיד אותו מילאת בגיבוש החקיקה/ התקינה

חקיקה/ תקינה # 1

חקיקה/ תקינה # 2

חקיקה/ תקינה # 3

חקיקה/ תקינה נוספות

29 השתתפת בהכנת נייר עמדה או מסמך מדיניות

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

30 אנא פרטי מהו נייר עמדה או מסמך מדיניות שבהכנתו השתתפת

שם נייר העמדה/ מסמך	פרטי מה התפקיד אותו מילאת
המדיניות שבהכנתו היית מעורב.	בהכנת נייר העמדה/ מסמך המדיניות

נייר עמדה/ מסמך מדיניות #
1

נייר עמדה/ מסמך מדיניות #
2

נייר עמדה/ מסמך מדיניות #
3

ניירות עמדה/ מסמכי מדיניות
נוספים

31 יזמת או השתתפת במיזמים לטובת הציבור

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

32 אנא פרטי דוגמאות למיזמים לטובת הציבור בהם השתתפת

שם המיזם לטובת הציבור	פרטי מה התפקיד אותו מילאת
בו היית שותף.	במיזם לטובת הציבור

מיזם לטובת הציבור # 1

מיזם לטובת הציבור # 2

מיזם לטובת הציבור # 3

מיזמים נוספים לטובת
הציבור

33 השתתפת בפעילות חינוכית דוגמת הרצאות בבתי הספר, העברת קורסים לקהל הרחב, מפגשים עם תלמידים ועוד

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

34 אנא פרטי דוגמאות לפעילויות חינוכיות בהן השתתפת

שם הפעילות החינוכית פרטי מה התפקיד אותו מילאת
בה היית שותף.ה בפעילות החינוכית בה השתתפת

פעילות חינוכית # 1

פעילות חינוכית # 2

פעילות חינוכית # 3

פעילויות חינוכיות נוספות

35 עסקת בפעילות תקשורתית או הסברתית מתמשכת (לא חד פעמית) כגון פודקאסטים, כתיבה בכתבי עת או עיתונים לא מדעיים, טורי דעה, פינה קבועה בתכנית רדיו או טלוויזיה וכו'

אנא בחר/י באחת מהאפשרויות הבאות

- אף לא פעם אחת
- פעם אחת
- פעמים אחדות
- פעמים רבות

36 אנא פרטי דוגמאות לפעילויות תקשורת/הסברה בהן השתתפת

שם הפעילות פעילות
תקשורת/ הסברה בה היית מעורב.ת
פרטי מה התפקיד אותו
מילאת פעילות פעילות
תקשורת/ הסברה

פעילות תקשורת/ הסברה #

1

פעילות תקשורת/ הסברה #

2

פעילות תקשורת/ הסברה #

3

פעילויות תקשורת/ הסברה
נוספות

37 במידה שקיימת פעילות נוספת אותה אתה מחשיבה כמעורבות ציבורית הקשורה לתחום פעילותך המקצועית או האקדמית, אנא תארי את הפעילות ופרטי את מהותה

אנא כתוב את תשובתך כאן:

בחינת ההשפעה של המעורבות הציבורית

38 מהי להערכתך מידת ההשפעה של מעורבותך הציבורית על:

אנא בחר/י את התגובה המתאימה לכל פריט:

כלל לא	במידה מועטה מאוד	במידה מועטה	במידה רבה	במידה רבה מאוד
--------	------------------	-------------	-----------	----------------

מדיניות או החלטות ממשלה

חקיקה

מדיניות ברמה מוניציפלית

פרקטיקה מקצועית

על תקינה בתחום עיסוקך המקצועי

החברה או הקהילה

אחר

הערות

39 נשמח לכל הערה נוספת שלך בנושא

אנא כתוב את תשובתך כאן:

תודה על שיתוף הפעולה!

צוות המחקר ממוסד שמואל נאמן

neaman.org.il

מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית | קרית הטכניון,
חיפה 3200003 | טל. 04-8292329 | info@neaman.org.il

מדע וטכנולוגיה